ЧЫЛА ЭЛЛАСЕ ПРОЛЕТАРИЙ-ВЛАК, УШНЫЗА!

МАРИЙ КОММУНА

1918 ий 1 октябрь годсек лектеш

КПСС Марий обкомын, МАССР Верховный Советын да Министр-влак Советын органышт

№ 17 (18399) | 1990 ий 20 январь, шуматкече | Акше 3 ыр

М. С. ГОРБАЧЕВЫН *тӱҥалтыш мутшо*

ШЕРГЕ йолташ-влак! Пашазе классын, крестьянствын, инженерно-технический пашаен-влакын представительыштын всесоюзный совещанийыштым почшыла, эн ончычак тендам тиде вашлиймаште — тудо партий Центральный Комитетын пунчалже почеш эртаралтеш — саламлынем, тендан гоч мемнан элысе шемер-влакым саламлынем.

Совещанийын представительный сынан улмыж шот денат, эртарыме жап шот денат, перестройкын, мемнан обществым уэмдыме пашан таче решатлен толмо задачыж шот денат, ме тиде совещанийлан кугу значенийым пуэна.

Тендан шонымашдам, пеш кӱлешан йодыш да проблема-влакым тендан кузе ончымыдам колышт налнена. Перестройка шке виянгмаштыже неле, мый каласем ыле, решатлыше фазыш тошкалын. Икмыняр шот дене ончаш гын, митинг-влак шеҥгелан кодыныт (такше нуно але улыт), перестройка политика нерген, перестройкын тӱҥ цельже нерген дискуссий-влак шеҥгелан кодыныт. Ме тиде политикым илышыш пуртымо пеш кӱлешан этап дек лишемынна.

Перестройка кумдангын да келгемын толеш, тудо мемнан пеш кугу элысе обществын чыла ужашыжым, илышын чыла сферыжым авалта. Келге фундаментальный вашталтышым ыштыде обществым уэмдаш ок лий, обществын функционироватлыме да тудым организоватлыме у качествыш йӧнталташ ок лий. Сандене тиде процесс пӱсӧ формым налын шога. Тидыжым те чыланат шижын шогеда, ме чыланат шижына. Ме тошто ден у ын тӱрлӧ позицийын, шонымашын да, конешне, интересын пеш виян ваш тӱкнымашыште участвоватлена. Еҥ-влак кызытсе ситуацийым умылаш, тудын ончыкыжо могай лийшашыжым, эрла мемнам чыланамат мо вучымым умылаш тыршат.

Тыгай йодыш пуалтеш: ме перестройка корным ойырен налме годым йоҥылышым ыштен огынал мо? Да, конешне, чыланат палынеш [illegible]

Тачысе каҥашымаш тӱҥалме деч ончыч мый тидын шотышто мом каласынем? Ме тыге кутырен келшышна: докладым ышташ огыл, а жапын эн кугу ужашыжым тыланда ойыраш кӱлеш. Адакше вет те пытартыш жапыште шагал огыл докладым да выступленийым колында. Да тендан выступленийда гыч, шонкалымашда гыч тӱҥалаш гын, очыни, чын лиеш. Ушанем, те тыште, Кремльысе Кугу дворецын залыштыже шке шонымашдам конденда.

Тиде совещанийыште дискуссий тӱҥалме деч ончыч шкемын тӱҥалтыш мутыштем мый теве мом каласынем ыле.

Эн ончычак эше ик гана каласем: радикальный перестройка идей дек мемнам ала-кӧн шонен лукмыжо, субъективный шонымашыже, тыршымашыже, амбицийже огыл, а илыш шкежак конден. Перестройка мыланна кӱлеш. Ме ончычсо семын умбакыже илен огына керт. Перестройка мыланна юж семынак кӱлеш. Тудо мемнан социалистический стройын йӧнжым тичмашын кучылташ тӱҥалшашлан кӱлеш. Совет власть ийлаште мемнан погымо пеш кугу потенциалым кучылтшашлан кӱлеш. Мый тыште научно-технический потенциал нергенат, мемнан обществын пӱтынь интеллектуальный потенциалже нергенат ойлем. Кызытсе тукым-влакат, ончыкылык тукым-влакат айдеме семын илен кертшыт манын, моткоч кугу ресурсым жап эртыме семын эре утларак моштен кучылтман — мый теве мо нерген ойлем. Ме социальный отношенийым чоҥымо шотышто кугу опытым погенна. Мемнан стройнам, калык стройым у семын умылымашке йӧнталтшашлан тиде опытымат аклен лончылыман да кучылтман. Пытартышлан, тӱҥжӧ нерген каласынем. Перестройка политикын тӱҥалтыш пунктшо — айдеме верч тыршымаш. Айдемым, тудын илышыжым да вазапшым, интересшым да тыршымашыжым, у тукым-влакын ӱшанле ончыкылыкыштым перестройка политикын рӱдышкыжӧ шындена. [illegible]

масштабан задача. Вес семын каласымаште, ме ойырен налме социалистический корно деч огына кораҥ веле огыл, ме обществым уэмдыме дене социалистический стройын гуманный характержым тичмашын почаш шонена. Гуманный, демократичный обществым ышташ шонена. Ушанлын виянгше экономикан, чот виянгше наука ден культуран айдемын лӱмнержылан келшыше илыш условийым обществым ышташ шонена.

Перестройкын формулыжо да тӱҥ шонымашыже тыгай. Ме могай обществым ышташ шонена гын, тушто айдемын праважым пентыдын да ӱшанлын аралалтшаш, достойный илышлан, мый уже каласышым, чыла условий ышталтшаш.

Кызытсе вичияшын эртыше ныл ийыштыже кугу пашам ыштыме, у йӧным кычалме, неле, кӱлешан пунчал-влакым лукмо. Нуно лишыл жаплан гына огыл, тыгак ончыкылык икмыняр луийлан государствын да элын пӱрымашыштым рашемден шогат. Нуно обществысе экономический, политический да духовный сферылаште первый вашталтышым ышташ йӧным пуымашке виктаралтыныт. Молгунамсе семынак, тӱҥалтыш ошкыл — эн неле ошкыл. Тӱҥалтыш ошкыл шуко шонкалымашым, тургыжланымашым (а тургыжланаш амал уло) шочыкта, молан манаш гын, чылажат мемнан тачысе да эрласе пӱрымашна дене кылдалтын.

Перестройкылан кӧра элыште демократий ден гласность атмосфера илышыш шыҥа. Тидын нерген ме таче ӱшанен ойлен кертына. Пашазе классын, крестьянствын, интеллигенцийын рӱдыш эре утларак раш да виян шокта. Такше мый шонем: те тидын шотышто каласеда — демократий нергенат, гласность нергенат, шке рольда нергенат. Нине процесс-влакын кузе каен шогымышт нергенат каласеда. Тендан каласымашда уло. Да ме теве мо шотышто заинтересованный улына: тиде информаций тыште партий Центральный Комитетлан пуалтше [illegible]

реформым ыштыме корныш шогалынна — да тидыже собственность отношенийым, озанлык паша ден управленийын формыштым вашталташ кӱшта. Айдемын производствысо положенийже чотак вашталтеш, а тиде — илышын эн тӱҥ, эн кӱлешан сферыже. Экономикыште ыштыме вашталтыш могай характеран лиеш, тудо кузе каен шогаш тӱҥалеш — тидын деч мемнан обществын могай лийшашыже пеш чот зависитла. Тиде тугай негыз, кудыжым ме обществын базисше манаш тунемынна.

Перестройка калык озанлыкын чыла отраслыштыже келге социально-экономический вашталтышым ышташ корным почын. Озанлык паша ден управленийын у формыштлан, кумылаҥден шогымо у системылан эгертен, ме пашаче еҥ-влакын интересыштым научно-технический прогрессын сеҥымашыж дене иктыш ушаш шонена. А тидыже паша лектыш шотышто у кӱкшытыш нӧлталташ полшышаш. Перестройка тӱҥалме деч ончыч паша лектыш пеш изин кушкын толын. А паша лектышым кугемдаш огыл гын — тидыже шемерын шкенжын заинтересованностьшылан да научно-технический прогрессын сеҥымашыжым кучылтмылан эгертышаш — пашан нимогай у уровеньжат ок лий.

Политический реформын икымше этапшым эртыме. Тыште [illegible] шат лийын. Тиде этап тендан шинча ончылно эртен. Калык власть орган-влакын кӱшыл эшелоныштым ышталтын, СССР-ын у Верховный Советше опытым пога. Законодательный акт-влакым уэмдыме паша виян каен шога, кумдан шарлыше перестроечный процесслан да правовой социалистический государствым чоҥымо корышто кугу ошкылым ыштышашлан правовой негыз ямдылалтеш.

Ме республиканский ден верысе Советлаште сайлымаш лишемме жапыште илена. Сайлымаш политический реформын умбакыже [illegible]

Кӱкшын аклыме

Калык образований пашаште заслугылан Марий АССР Верховный Совет Президиумын 1990 ий 19 январьысе Указше дене Йошкар-Оласе коломшо номеран кыдалаш школын туныктышыжо Марфуга Закировна **Габидуллиналан «Марий АССР школын заслуженный туныктышыжо»** почетный лӱмым пуымо.

Калык образований системыште пашам шуко ий сайын ыштымылан Марий АССР Верховный Совет Президиумын 1990 ий 19 январьысе Указше почеш Звенигово оласе икымше номеран кыдалаш школын директоржо Нина Гурьяновна **Волковам** Марий АССР Верховный Совет Президиумын Почетный грамотыж дене наградитлыме.

Профсоюз-влак областной конференций

1990 ий 19 январьыште Йошкар-Олаште, Совет пӧртын залыштыже, профсоюз-влакын XIX Марий областной межсоюзный конференцийышт лийын. Тушто тыгай йодыш-влакым ончымо:

1. Профсоюз-влак областной советын пашаж нерген отчет.
2. Профсоюз-влак областной организацийын ревизионный комиссийжын отчетшо.
3. Профсоюз-влак областной советым сайлымаш.
4. Профсоюз-влак областной организацийын ревизионный комиссийжым сайлымаш.
5. Профсоюз-влакын Российский учредительный съездышкышт делегат-влакым сайлымаш.
6. Профессиональный союз-влакын Российский Республиканский Советыштын составышкыже представитель-влакым делегироватлыме нерген.

Конференцийыште отчетный доклад дене профсоюз-влак областной совет председатель **Р. Х. Сафин** выступатлен.

Профсоюз-влак областной организацийын ревизионный комиссийжын пашаж нерген отчетым тудын председательже **Е. И. Веснин** ыштен.

Отчетный доклад-влакым каҥашыме годым пренийыште ойленыт: **Г. М. Мустаев**, калык образований да наука пашаен-влак профсоюз обком председатель; **Т. В. Баранова**, Йошкар-Оласе «Общественный питаний» объединенийын кондитерже, цехком член; **В. П. Ушнурцев**, культура пашаен-влак профсоюз обком председатель; **В. Г. Орехова**, «Маригражданстрой» ПСО-н 16-шо №-ан специализироватлыме управленийжын мастер-бригадирже; **Е. С. Андреев**, АПК пашаен-влак Морко профсоюз райком председатель; **А. М. Кузнецов**, Волжский автотранспортный предприятийын водительже: СССР профсоюз-влакын XVIII съездыштын делегатше; **Л. И. Лаптев**, «Агропроммехмонтаж» объединенийысе профком председатель; **З. А. Веденькина**, Йошкар-Оласе троллейбус транспорт управленийын водительже, СССР калык депутат; **Л. М. Михеева**, Звенигово рӱдӧ районный больницын профком председательже; **В. В. Щербак**, М. Горький лӱмеш Марий политехнический институтын III курс студентше, профком член; **К. Г. Коробчак**, «Электроавтоматика» заводын профком председательже; **В. П. Маршанов**, «Контакт» заводын наладчикше, цехком председатель; **В. В. Ельцов**, «Марий машиностроитель» объединенийын генеральный директоржын заместительже; **Л. Г. Чулков**, строительство да промстройматериал пашаен-влак профсоюз обкомын технический инспекторжо; **Ю. И. Иванов**, АПК пашаен-влак Звенигово профсоюз райком председатель; **В. Д. Бергштейн**, «Интерьер» кооперативын председательже.

Конференцийыште КПСС Марий обкомын первый секретарьже **Г. А. Поспбеев** речьым ойлен.

Облсовпрофын отчетный докладше почеш пунчалым лукмо.

Конференций профсоюз-влак областной советын да профсоюз-влак областной организацийын ревизионный комиссийжын у составыштым, профсоюз-влакын Российский учредительный съездышкышт делегат-влакым сайлен, профессиональный союз-влакын Российский Республиканский Советыштын составышкыже представитель-влакым делегироватлен.

Конференцийын пашаштыже Марий АССР Министр-влак Совет председатель **А. А. Васильев**, КПСС обком секретарь-влак **Н. М. Губин** ден **Ф. А. Хохлов**, МАССР калык контроль комитет председатель **Е. А. Т о к т а у л о в**, ВЦСПС-ын секторжым вуйлатышын заместительже **П. А. Афросин**, республикысе министерствым, ведомствым, озанлык организацийым вуйлатыше-влак участвоватленыт.

У Торъял

Вашлиймаш эртен

«1 Май» колхозысо Чӱксола культура пӧртыштӧ избиратель-влак дене Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидат-влак вашлийыныт.

127-ше №-ан Шӱвылак избирательный округ деч Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидатлан вич еҥ ойыралтын. Тиде—ДПМК-н отдел начальникше Ю. Н. Бахтин, соцобеспечений райотдел вуйлатыше Н. А. Бирюкова, «Марагрострой» объединенийысе 1-ше ден 2-шо ПМК-влакын вуйлатышышт А. Н. Иванов ден В. И. Леухин, «1 Май» колхозысо арендный звеном вуйлатыше А. А. Новиков.

Доверенный еҥ-влак нунын илыш корнышт да пашашт дене палдареныт.

Вара мут калык депутатыш кандидат-влаклан пуалтын. Нунын кокла гыч кажныже сайлымаш деч ончычсо программыж дене палдарен.

Погынымаште тыгак 116-шо №-ан Куженер национально-территориальный избирательный округ деч РСФСР калык депутатыш кандидат, «Пионер йӱк» журналын редакторжо А. М. Юзыкайн ойлен.

А. ЯШМЕТОВ.

Йошкар-Ола

„У вий“: поэзий кас

«У вий» творческий ушем 24 январьыште самырык-влакын В. Колумб лӱмеш библиотекыштыже поэзий касым эртара. Тушко сылнымутым йӧратыше кажне еҥ толын кертеш.

Шымлуымшо ийла мучашыште Йошкар-Олаште илыше самырык творческий пашаеҥ-влак сай тӱҥалтышым ыштеныт [illegible]

Экзаменым кучат

Январь тылзе кӧлан кузе, а студент-влаклан кушталгыжак огыл. Тиде кечылаште элысе вузлаште теле сессий тӱҥалын.

А. М. Горький лӱмеш Марий политехнический институтын чодыра озанлык факультетше—моло дене таҥастарымаште эн шоҥго. Тудын шочмо кечыжлан Поволжский лесотехнический институт почылтмо жапым шотлаш лиеш. Факультет эллан кӱкшӧ квалификацийан чодыра озанлык инженер-влакым ямдылен.

Тыште иканаште индеш шӱдӧ утла студент тунемеш.

Тиде семестрыште пытырак сай могырым кумшо ден нылымше курс-влак ойыртемалтыныт. Сандене тенийсе экзамен ден зачет-влакымат нуно сайын кучат.

Снимкыште: пушеҥгым обрабатыватлыме технологий отделенийын икымше курсыштыжо тунемше химий дене экзаменыште—студентка Ирина Бахтина преподаватель [illegible] билет почеш вашмутым [illegible]

Марий Турек

Вате-марийын выставкышт

Б. П. Мосолов лӱмеш музейыште верысе самырык художник, вате-марий Никитинмытын выставкышт почылтын.

Нуно Йошкар-Оласе художественный училищым тунем пытареныт. Олег Васильевич Марий Турекысе художественный мастерскойышто ышта. Нина Алексеевна — искусство школын преподавательже. [illegible]

Икмыняр шот дене ончаш гын, митинг-влак шеҥгелан кодыныт (такше нуно але улыт), перестройка политика нерген, перестройкын тӱҥ цельже нерген дискуссий-влак шеҥгелан кодыныт. Ме тиде политикым илышыш пуртымо пеш кӱлешан этап дек лишемына.

Перестройка кумдаҥын да келгемын толеш, тудо мемнан пеш кугу элысе общественный чыла ужашыжым, илышын чыла сферыжым авалта. Келге фундаментальный [illegible] обществым уэмдаш ок лий, обществын функционироватлыме да тудым организоватлыме у качествыш нӧлталташ ок лий. Сандене тиде процесс пӱсӧ формым налын шога. Тидыжым те чыланат шижын шогеда, ме чыланат шижына. Ме тушто ден уын, тӱрлӧ позицийын, шонымашын да, конешне, интересын пеш вияш ваш тӱкнымаштышт участвоватлена. Еҥ-влак кызытсе ситуацийым умылаш, тудын ончыкыжо могай лийшашыжым, эрла мемнам чыланамат мо вучымым умылаш тыршат.

Тыгай йодыш пуалтеш: ме перестройка корным ойырен налме годым йоҥылышым ыштен отынал мо? Да, конешне, чыланат палынешт: кунам сай вашталтыш илышыш ӱшанлын пурен шогаш да шинчалан койшо результатым пуаш тӱҥалеш? Чыла тидыже тыгак лийшаш, нине йодыш илыш дене пеш чак кылдалтыныт. молан манаш гын, айдеме шке пӱрымашыж верч гына огыл, тыгак пашаче коллективын, республикын, калыкын, пӱтынь элын пӱрымашышт верч тургыжлана.

[illegible] дене. Перестройка [illegible] кӱлеш. Ме ончычсо семын умбакыже илен огына керт. Перестройка мыланна юж семынак кӱлеш. Тудо мемнан социалистический стройын йӧнжым тичмашын кучылташ тӱҥалшашлан кӱлеш. Совет власть ийлаште мемнан погымо пеш кугу потенциалым кучылтшашлан кӱлеш. Мый тыште научно-технический потенциал нергенат, мемнан обществын пӱтынь интеллектуальный потенциалже нергенат ойлем. Кызытсе тукым-влакат, ончыкылык тукым-влакат айдеме семын илен кертышт манын, моткоч кугу ресурсым жап эртыме семын эре утларак мошто кучылтман — мый теве мо нерген ойлем. Ме социальный отношенийым чоҥымо шотышто кугу опытым погенна. Мемнан стройнам, калык стройым у семын умылымашке нӧлталтшашлан тиде опытымат аклен лончылыман да кучылтман. Пытартышлан, тӱҥжӧ нерген каласынем. Перестройка политикын тӱҥалтыш пунктшо — айдеме верч тыршымаш. Айдемым, тудын илышыжым да азапшым, интересшым да тыршымашыжым, у тукым-влакын ӱшанле ончыкылыкыштым перестройка политикын рӱдышкыжӧ шынденна. Мемнан пӱтынь экономикынам, политический процессым, духовный вияҥмашым лачак тиде могырыш савыралман, производство средство дечат, Совет-влакын пашашт дечат, элым виктарымаште участвоватлыме дечат ойырымылан кӧра еҥ-влак могай состоянийыш логалыныт гын, нуным тушеч лукман — тиде йодыш эн тӱҥ верыште шога. Конешне, тиде — исторический [illegible] жаплан гына огыл, тыгак ончыкылык икмыняр лу ийлан государствын да элын пӱрымашыштым рашемден шогат. Нуно обществысе экономический, политический да духовный сферылаште первый вашталтышым ышташ йӧным пуымашке виктаралтыныт. Молгунамсе семынак, тӱҥалтыш ошкыл — эн неле ошкыл. Тӱҥалтыш ошкыл шуко шонкалымашым, тургыжланымашым (а тургыжланаш амал уло) шочыкта, молан манаш гын, чылажат мемнан тачысе да эрласе пӱрымашна дене кылдалтын.

Перестройкылан кӧра элыште демократий ден гласность атмосфера илышыш шыҥа. Тидын нерген ме тачe ӱшанен ойлен кертына. Пашазе классын, крестьянствын, интеллигенцийын йӱкышт эре утларак раш да виян шокта. Такше мый шонем: те тидын шотышто каласеда — демократий нергенат, гласность нергенат, шке рольда нергенат, нине процесс-влакын кузе каен шогымышт нергенат каласеда. Тендан каласышашда уло. Да ме теве мо шотышто заинтересованный улына: тиде информаций тыште партий Центральный Комитетлан пуалтше.

Тиде процесс тыглай огыл, но тудо мыланна кӱлеш, йолташ-влак. Да ме тудым аралышаш улына — мый тыште мемнан обществым демократизироватлыме процесс нерген ойлем. Ты процессым чарен шогалташ тӧчышӧ-влак дечат, тудым йӧрдымӧ цель дене кучылташ шонышо-влак дечат аралыман. Илышыште тидыжат, тудыжат уло.

Ме экономикыште келге [illegible] тидыже паша лектыш шотышто у кӱкшытыш нӧлталташ полшышаш. Перестройка тӱҥалме деч ончыч паша лектыш пеш изин кушкын толын. А паша лектышым кугемдаш огыл гын — тидыже шемерын шкенжын заинтересованностьшылан да научно-технический прогрессын сеҥымашыжым кучылтмылан эҥертышаш — пашан кимогай у уровеньжат ок лий.

Политический реформын икымше этапшым эртыме. [illegible] шат лийын. Тиде этап тендан шинча ончылно эртен. Калык власть орган-влакын кӱшыл эшелоныштым ыштальтын, СССР-ын у Верховный Советше опытым пога. Законодательный акт-влакым уэмдыме паша виян каен шога, кумдан шарлыше перестроечный процесслан да правовой социалистический государствым чоҥымо корнышто кугу ошкылым ыштышашлан правовой негыз ямдылалтеш.

Ме республиканский ден верысе Советлашке сайлымаш лишемме жапыште илена. Сайлымаш политический реформын умбакыже келгемдымым ончыкта, государствым виктарымаште еҥ-влаклан реально участвоватлашышт у йӧным почеш. Тиде процесслан ме пеш кугу значенийым пуэна. Тудым тендан кузе аклымыдам моткочак колмо шуэш. Совет-влакын у функцийышт, тушко толшо да решатлыше вийыш савырныше еҥ-влак Совет-влакын положенийыштым да рольыштым тӱҥ гычак вашталташ полшен кертыт.

(Мучашыже 2-шо стр.).

ЯНДАР ЧОН ДЕНЕ ПАШАМ ЫШТАШ ДА ИЛАШ

ПАШАЗЕ классын, крестьянствын, инженерно-технический пашаеҥ-влакын представительыштын всесоюзный совещанийыштышт 18 январьыште перерыв деч вара ятыр еҥ ойлен. Нуно обществым тургыжландарыше шуко йодышым нӧлталыныт. Но совещанийын участникше-влак официальный ужаш пытыме деч вара зал гыч лектын каен огытыл: тыште министр да ведомство вуйлатыше-влак дене шуко вашлиймаш лийын.

19 январьыште совещаний умбакыже пашам ыштен.

Эрденысе заседанийым почмо деч ончыч **М. С. Горбачев** Закавказьеште положений могай улмо нерген каласкален. Кызытеш ситуаций ок саем, палемден тудо. НКАО-што да моло районлаште чрезвычайный положенийым пуртымо нерген СССР Верховный Совет Президиумын Указше дене келшышын, кӱлеш мера ыштaлтеш. Полышым писынрак пуаш, войскам виянгдаш манын, Йӱдвел Кавказыште пӧръеҥ-влакын икмыняр ужашыштым армийыш налме. Тидыже, шылтыде каласаш кӱлеш, калыклан келшен огыл: Йӱдвел Кавказ — шуко национальностян кундем.

Совет еҥ-влак, умбакыже ойлен М. С. Горбачев, пентыдын йодыт: ситуаций умбакыже ынже локтылалт манын, чыла кӱлеш мерым ыштыман. Теҥгече ме Азербайджанын да Арменийын делегатыштын йодмышт почеш тыште нунын дене мутланышна. Нуно моткоч тургыжланат, кызыт ыштен шогымо мерым поддерживатлат, процессын вияҥмыжым чарен шогалташ йодыт. Кӧ, национальный пижмашлан эҥертен, шкаланже пайдам налаш тӧча, делегат-влак нуным чот вурсат. Тидын шотышто мемнанат шонымашна тыгаяк.

Экстремист, ответственностьым шиждыме авантюрист, теневой экономикын вуйлатышыже-влак кок калыкшымат толен илат, нунылан перестройка ок кӱл, тудо логарыштлан тореш шинчын. Пашаже теве кушто. Но нуно, знамям кучен, перестройка ваштарeш каен огыт керт, сандене нелылыкым аралеш кодаш тӧчат, национальный негызеш келшыдымашым ылыжтен шогат. Кызыт Азербайджанысе экстремистский вий-влак, еҥ-влакын ушыштым лугeн, нуным ты пашашке шупшын шоген, ынде чылажланат Арменийым огыл, а Москвам титаклат. Маныт, пуйто кок калыкым ваш тӱкышашлан тудо чылажымат ыштен. Икманаш, тиде публикын нимогай совестьшат, порядочностьшат уке.

Кок калыкыште улшо таза вийым иктыш ушен, пӱтынь Союзын пеҥгыде позицийжылан эҥертен, чылажымат верышкыже шындаш кӱлеш. Вет тушто Азербайджаным ойырышаш верч, исламский Азербайджаным ыштышаш верч шогышо вий лектын. Но калык тиде шонымашым ок поддерживатле. Сандене темден шогат: еҥ-влак пашаш каят — тидлан йӧным огыт пу, транспортыш огыт колто, ешыштым лӱдыктылыт.

Партий ЦК, Верховный Совет Президиум, Совет правительство кок республикысе калык-влаклан ӱжмашым луктыныт. Ме пӱтынь ситуацийым ужына, тудымчын аклена, полышым пуышашлан, еҥ-влакым экстремист-влакын кычалтылмышт деч аралышашлан мерым ышташ тӱҥалына. Положений умбакыже ынже пужло манын, чылажымат ышташ тӱҥалына. Такше экстремистский элемент-влак тӱрлӧ провокацийым ыштылыт, южо вере водопроводым пудештарат, илышлан эн кӱлешан система-влакым локтылыт. Да ме шке пашаштына чыла тидым шотыш налшаш улына.

Вара совещанийыште элысе социально-экономический, политический илышын пӱсӧ проблемыже-влакым умбакыже каҥашыме.

Радиоэлектроника шотышто Казаньысе НИИ-н директоржо **Ш. М. Чабдаров** конверсий йодыш нерген каласкален. Тӱнямбалсе отношенийыште у мышленийлан эҥертымылан кӧра кызыт конверсий процесс вийым пога.

Общество ваш-ваш кылдалтше кок задачым решитлышаш: кугу технический потенциалым пашаш колтымо кӱшеш калыкын илышыжым саемдыман, тидын годымак элым аралаш ситыше наре йӧным ыштыман. Раш, тыгай кугу задачым стихийно решатлаш ок лий. Туге гынат кызыт конверсий процесс лачак стихийно каен шога, каласен специалист. Тидыже ятыр йӧрдымӧ явленийым шочыкта, тыге предприятий ден отрасль-влакланат, пӱтынь элланат изи огыл социальный да экономический эҥгек ышталтеш.

Институтын вуйлатышыже тыге шотла: военный производствым тынысле пашалан келыштарыме нерген законым кӱчык жапыште ямдылаш кӱлеш. Тудо тыге темлен: производство дене кылдалтше законодательный акт-влакым СССР Верховный Советын ямдылымыж годым тиде пашаҥе вуйлатыше ден специалист-практик-влакым утларак кумдан ушен шогыман.

(Умбакыже 2-шо стр.).

Тенгече таче эрла

[illegible] избирательный округ ден Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидатлан вич еҥ ойыралтын. Тиде — ДПМК-н отдел начальникше Ю. Н. Бахтин, соцобеспечений райотдел вуйлатыше Н. А. Бирюкова, «Марагрострой» объединенийысе 1-ше ден 2-шо ПМК-влакын вуйлатышышт А. Н. Иванов ден В. И. Леухин, «1 Май» колхозысо арендный звеном вуйлатыше А. А. Новиков.

Доверенный еҥ-влак нунын илыш корнышт да пашашт дене палдареныт.

Вара мут калык депутатыш кандидат-влаклан пуалтын. Нунын кокла гыч кажныже сайлымаш деч ончычсо программыж дене палдарен.

Погынымаште тыгак 116-шо №-ан Куженер национально-территориальный избирательный округ деч РСФСР калык депутатыш кандидат, «Пионер йӱк» журналын редакторжо А. М. Юзыкайн ойлен.

А. ЯШМЕТОВ.

Йошкар-Ола

„У вий“: поэзий кас

«У вий» творческий ушем 24 январьыште самырык-влакын В. Колумб лӱмеш библиотекыштыш поэзий касым эртара. Тушко сылнымутым йӧратыше кажне еҥ толын кертеш.

Шымлуымшо ийла мучашыште Йошкар-Олаште илыше самырык творческий пашаеҥ-влак сай тӱҥалтышым ыштеныт ыле — арня еда тӱрлӧ вере «Сылнымут кугарням» эртареныт. Тушто тӱҥалше да опытым поген шуктышо автор-влак произведенийыштым калык ончылно лудыныт, самырык композитор ден художник-влак у пашашт дене палдареныт. А кутурак йолташышт нунын мастарлыкыштлан акым пуэныт.

Но тиде поро тӱҥалтышын ӱмыржӧ кужу лийын огыл. А шоналташ гын, тыгай кас творческий пашаеҥ-влаклан веле огыл, молыланат кугу пайдам пуэн кертеш. Тыгай шонымаш денак «У вий» ушем сай йӱлам угыч ылыжташ келшен.

Поэзий кас сылнымутым йӧратыше-влакым тылзе еда шкеж деке ӱжаш тӱҥалеш. Тиде гана «У вий» вӱргечын 18 шагатыште уна-влакым вашлиеш. Тылеч посна тудо марий музыка да искусство темылан касым эртараш шона.

Ю. ИСАКОВ.

Экзаменым кучат

Январь тылзе кӧлан кузе, а студент-влаклан куштылгыжак огыл. Тиде кечылаште элысе вузлаште теле сессий тӱҥалын.

А. М. Горький лӱмеш Марий политехнический институтын чодыра озанлык факультетше — моло дене таҥастарымаште эн шоҥго. Тудын шочмо кечыжлан Поволжьысе лесотехнический институт почылтмо жапым шотлаш лиеш. Факультет эллан кӱкшӧ квалификацийан чодыра озанлык инженер-влакым ямдылен.

Тыште иканаште индеш шӱдӧ утла студент тунемеш. Тиде семестрыште путырак сай могырым кумшо ден нылымше курс-влак ойыртемалтыныт. Сандене тенийсе экзамен ден зачет-влакымат нуно сайын кучат.

Снимкыште: пушеҥгым обрабатыватлыме технологий отделенийын икымше курсыштыжо тунемше химий дене экзаменыште — студентка Ирина Бахтина преподаватель Л. В. Цыбулялан билет почеш вашмутым пуа.

И. Речкин фотожо.

Марий Турек

Вате-марийын выставкышт

В. П. Мосолов лӱмеш музейыште верысе самырык художник, вате-марий Никитинмытын выставкышт почылтын.

Нуно Йошкар-Оласе художественный училищым тунем пытареныт. Олег Васильевич Марий Турекысе художественный мастерскойышто ышта. Нина Алексеевна — искусство школын преподавательже.

Художник-влакын творчествыштышт кумда верым акварель дене сӱретлыме пейзаж, портрет, графика налыт.

Г. ЗОЛОТЫХ.

Куженер

Тиде гана — Москваш

«Куженерский» совхозысо профсоюз комитет пашазе-влакын каныштыштым эртарышаш верч кӱлын ончайын азаплана.

Шукерте огыл кудло пашазе кок «Икарус» автобус дене Москвашке миен толыныт. Нуно столицын сылне верлажым онченыт, тӱрлӧ исторический памятникше дене палыме лийыныт.

Тылеч ончыч турпоходым Озаҥыш ыштеныт.

Н. РЯБИНИН.

Азербайджанын да Арменийын калыкыштлан

ТИДЕ неле шагатыште ме тендан дек, Азербайджанын да Арменийын гражданышт, тендан уш-акылда да шӱм-чонда дек, шкендан калыкда-влакын, шуко национальностян мемнан пӱтынь Родинынан пӱрымашышт верч тендан ответственностьда дек обратитлалтына.

Совет еҥ-влак Бакушто да Азербайджанысе моло населенный пунктлаште, тыгак Арменийын южо районыштыжо лийше трагический событий-влак нерген уверым ойганен да чон коржын вашлийыныт. Вӱр йоген, осалланымылан да погромым ыштымылан кӧра колышо да сусыргышо-влак лийыныт. Оружийым да боеприпасым руалтен налшашлан военный объектлашке, внутренний паша учрежденийлашке керылт пурат. Кок республикыштат боевик-влакын группышт формироватлалтыт. СССР-ын государственный границыже пудырталтеш, а вет ме тудым тӱкаш лийдымылан шотлена.

Экстремистский вийын ответственностьым шижде ыштыме преступный пашаже, вийым торжан кучылтмо да пеш шучкын осалланыме факт-влак элыште кугу шыдым луктыт, титак деч посна жертвыш савырныше еҥ-влакым чот чаманыме кумылым шочыктат. Чот шарлыше конфликтлан кӧра эн ончычак йоча, ӱдырамаш, шоҥго еҥ-влак орланат, тендан эргыда-влак колат, элысе моло калык-влакынат шочшышт — военнослужащий, правам аралыше органласе пашаеҥ-влак — жертвыш савырнат. Калык озанлыклан моткоч кугу эҥгек ышталтеш. Ваш-ваш умылымо да пашам пырля ыштыме шӱлыш — совет калык-влакын ешыштын нравственный негызше — тӧрлаташ лийдыме эҥгекым чыта.

Умбакыже тыге лийын ок керт! Тушман семын илыме, чот осалланыме да ӧкымлымӧ толкыным кузе-гынат чарен шогалташ кӱлеш. Наказаний деч посна преступленийым ыштылаш, мемнан мландыште ойгым да орлыкым шарен шогаш йӧным пуыман огыл. Национальный шижмаш дене спекуляцийым ышташ, вес еҥым ужмыштудымыла ончаш да ушдымо семын ыштылаш еҥ-влакым тараташ нигӧнат праваже уке. Чарен шогалташ огыл гын, тачысе трагедий эрла национальный катастрофыш савырнен кертеш.

Нагорно-Карабахский автономный областьыште да Азербайджанын, тыгак Арменийын южо моло районыштышт чрезвычайный положенийым увертарыме нерген СССР Верховный Совет Президиумын Указшым Совет еҥ-влак умылен вашлийыныт. Нуно ты ошкылын кӱлешлыкшым, тидлан тичмаш негыз улмым умылат да эн виян действийым ышташ мыланна кӱштат. Да элын вуйлатышыже-влак ойлат: чыла кӱлеш мера ыштыме лиеш.

КПСС Центральный Комитет, СССР Верховный Совет Президиум, СССР Министр-влак Совет тендам чыладамат — азербайджанец ден армян, пӧръеҥ ден ӱдырамаш, чал вуян шоҥго ден самырык еҥ-влакым — ӱжыт: уш-акылын кӱштымыжым шӱмыш пышташ, экстремист-влакым сорлыклаш, провокатор-влакын чын тӱсыштым ончыкташ, ӧкымлышӧ-влакым чарен шогалташ, ондалалтше-влакын шинчаштым почаш кӱлеш. Элын вуйлатышыже-влакын, правам аралыше орган-влакын, МВД-н да Совет Армийын войскаштын, пограничник-влакын тыныс илышым йӧртылтышаш да порядкым ыштышаш верч тыршымыштым поддержатлаш тендам ӱжына.

КПСС ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ — СССР ВЕРХОВНЫЙ СОВЕТ ПРЕЗИДИУМ — СССР МИНИСТР-ВЛАК СОВЕТ

М. С. ГОРБАЧЕВЫН тӱҥалтыш мутшо

(Мучаш. Тӱҥалтышыже 1-ше стр.).

Чыла тидыже кузе каен шога? Те кызыт гына верла гыч толында, чылажат тендан шинча ончылно кумдан шарлен толеш.

Мый каласем, мемнам тургыжландарыше амал уло. Да тургыжланымаш кызытеш лыпланен огыл. Тудо кодшо сайлымаш кампаний жапыштак шочын, тунам ме тендан дене пырля СССР калык депутат-влакым ойыренна да сайленна. Ме тиде процессыште улшо лушкыдылык деч кызытсе этапыштат але утлен огынал.

Лачак тений, йолташ-влак, — шушаш сайлымашым, союзный ден республиканский орган-влакын компетенцийыштым тичмашын рашемдыме нерген пунчалым, верысе самоуправлений нерген законым лукмым шотыш налаш гын — властьым Советвлаклан пуымо нерген йодыш ятыр шотышто решитлыме лиеш. Лачак тиде цель дене ме теве могай ошкылым ышташ лийына: элын чыла регионыштыжо Советлашке утларак виян пашаенвлакым ушышашлан уже тиде этапыштак кӱлеш йоным ыштыман. Чыла нелылык улмым шотыш налде, лач санденак ме нине пашаен-влаклан пашадар нерген йодышымат решитлаш кутырен келшышна (такше южо ен тидым вес семын умылтараш тӧча). Молан манаш гын, нунын пашадарышт производствышто ыштыше ен-влакын дене таҥастарымаште иктат пеле гана, а южгунамже кок пачаш изирак ыле. А вет лач тушечынак утларак активный, грамотан да сайын ямдылалт шушо ен-влак толын шогат. Советлаште нунак лийшаш улыт, нигуштат кӱлдымӧ ен-влакым тушко налаш ок лий.

Перестройкылан кӧра духовный сферыште вашталтышым ыштыме процесс пеш виян каяш тӱҥалын. Илышын моло ужашыштыже улмо семынак, тыштат тиде процесс ик семын ок кай, тудо, мый каласем ыле, противоречий дене каен шога. Тидыже шагал огыл азапланымашым да тургыжланымашым шочыкта. Но кеч-могай ситыдымаш уло гынат, тыштат тӱҥ тенденций палдырна. Тиде тенденций тыгай: общество духовный куатым пога, пытартыш айдеме тукымлан шерге социалистический идеал негызеш у нравственный атмосфера ышталтеш. Лачак тиде тенденцийым — тӱҥ, таза тенденцийым — пеҥгыдемдаш кӱлеш. Да кеч-могай шоҥ вештареш, общественный нравственно нӧлталме процессым румбыкандышашлан мыланна ӧрдыж гыч мом кышкен шогат гын, чыла тидын вештареш пеҥгыдын кучедалман. Да тыште кеч-можымат шке лӱмжӧ дене лӱмдаш вожылмо ок кӱл.

Вашталтышым ыштен толмо годым илышын тугай у формыжо-влак

мылам ты шотышто кумдан каласкалаш кӱлешыже уке. Вет эсогыл ик заводым у пашалан келыштарышашлан але тудым уэмдышашлан эн ончыч корным палемдаш, ресурсым кычал муаш, чылажымат вискален налаш кӱлеш да вара иже палемдыме планым практически шукташ тӱҥалаш лиеш. Ынде айста пеш кугу социально-экономический организм нерген шоналтена (союзный экономика лач тыгайлан шоталтеш) — тыште пеш кугу вий да жап веле огыл, тыгак пеш кугу ответственность кӱлыт.

Но туге гынат структурный вашталтышым ышташ тӱҥалме. Тиде вашталтыш калык кучылтмо сатум ыштен лукшо да услугым пуышо отрасль-влакын, эн ончычак куштылго, пищевой промышленностьын да аграрный комплексын, пайдаштлан лийын шога. Ме кызытеш тиде пашан кузе каймыжым, тиде могырыш савыртыш кузе лийын шогымым сайлан шотлен огына керт.

Кӱшнӧ каласыме задачым решатлымашке кызыт машиностроенийын отрасльжевлак, оборонный сектор, мемнан наукына ушалтыт. Сату ден услугым эре утларак пуэн шогышо предприятийвлаклан экономический стимул утыр да утыр кугемдалтеш. Кызыт национальный доходын потребленийлан да производственный огыл строительствылан кучылталтше ужашыже, йолташ-влак, 83 процентыш шуын. Кызытсе вичияш тӱҥалме деч ончыч тиде цифр 80 процент гутлаште лийын.

Вичияшын эртыше ийлаштыже илыме верым, культурно-бытовой оралтым чоҥымо пашалан оксам шукырак колтен шогымо. Тидлан кучылтмо оксан кокла кугытшо ик кумшо утла ужашлан ешаралтын. Тидыже, йолташ-влак, мом ончыкта? Мыланна да тыланда, мемнан илышлан тидыже мом пуэн?

Илыме верым талук еда кокла шот дене чоҥымо кугыт 16 процентлан ешаралтын, да ныл ий жапыште 11,3 миллион квадратный метр илыме верым палемдыме заданий деч утым чоҥымо. Вес семынже, ешартыш 200 тӱжем наре у пачерым ыштыме. Ныл ийыште школым, поликлиникым да клубым тылеч ончычсо вич ий дене таҥастарымаште шукырак чоҥымо, вес семын каласаш гын, ме ныл ийыште ик ижым аныжлен коденна, манаш лиеш. Тидын годым яллаште илыме верым ий еда кокла шот дене 19 процентлан, школым, дошкольный учреждениййым, клубым, культура пӧртым 26—59 процентлан, поликлиникым кок пачаш шукырак пашаш колтымо.

Коллективный садлаште кызыт участкым кучышо еш-влак — а тыште, манмыла, бум тӱҥалын — кок пачаш наре шукемыныт!

вой кӱлешан предмет шукемын: цветной телевизор — 1,7 гана, магнитофон — 30 процентлан ешаралтын. Легковой автомобиль, холодильник да молат шукемыныт. Кызыт тыгай шонымаш коштеш (тидланже мемнан экономистна-влакат полшеныт): молан, маныт, те кушкын толмым процент дене да адакше окса дене ончыктеда? Чыла тидыже, маныт, ак кушмылан кӧра лийын. Тидым шотыш налын, мый сату кузе ешаралтмым «натура» дене ончыктышым. Натуральный показатель чын сӱретым утларак раш ончыкта. Продовольственный сату шотыштат тыгаяк — натуральный! — показатель-влакым ончыктынем.

1985 ийыште государственный ресурсын сырьеж гыч 9,6 миллион тонн шылым ыштен лукмо ыле. 1989 ийыште 11,4 миллион тонным — вес семынже, 1,8 миллион тоннлан шукырак ыштен налме. Тыште вольыкын нелытше огыл, а шылын нелытше ончыкталтын. Ушкал ӱйым ик миллионат вич шӱдӧ тӱжем тонным ыштен налме ыле, а кодшо ийыште — ик миллионат 700 тӱжем тонным. Ӱмбалан шӧр продукцийым 29,5 да 33,8 миллион тонным ыштен налме. Сакыр ушмен гыч ямдылыме сакыр ложашым 7,6 да 8,8 миллион тонным, кушкыл ӱйым 2,4 да 3 миллион тонным ыштен налме. Чыла тидыже элыште ик еҥлан шотлымаште нине продукцийым утларак кучылташ йӧным ыштен. А вет тидын годымак калыкат ешаралтын. Тидымак каласаш лиеш кушкылго промышленностьын шуко тӱрлӧ продуктшо шотышто.

Тендан уже йодышда уло, шонем. Палем, те йодыш денак толында. Тендан семынак, меат шкаланна тугаяк йодышым пуэна, умылен налаш тӧчена: обществыште улшо социально-экономический нелылык кушеч лектын шога? Айста тиде совещанийыште теве молан вниманийым ойырена: чыла пружиным тӱжвак лукман да ончыкыжо мом ыштышаш нерген тӱшкан кутырен келшыман.

Тыгеракын, йодыш лектеш: молан тиде «натура» магагазин прилавкыште ок палдырне? Тиде — мемнам чыланамат тургыжландарыше общий йодыш. Молан дефицит ок изем веле огыл, а кугемеш гына? Молан нормальный торговля олмеш учреждениййлаште, предприятийлаште талон да заказ почеш ужалыме практика эре утларак кумдан шарла?

Кызыт ме тыгай положенийын амалжым лончылена. Да, объективный шотан нелылык уло, тидыже сатум шукемдыме шотышто мемнан йӧннам иземден. Сату кызыт ыштен лукмо деч шукырак кӱлеш, сату ямдылыме пашам виянден толман. Нефтьлан ак вашталтмылан

ышт дене пеҥгыдемдат, очыни. Але Рязаньым да Шемрокан кундемысе Тамбовым налаш. Тушто ты шотышто пеш шуко вуйшиймаш лийын. Но кызыт тушто чыла йӧн кучылталтеш: колхоз ден совхоз-влак гына огыл, тыгак сурт озанлык, кооперативный торговля полшат. Потребительский рынкыште кызыт ситуаций могай улмо нерген ойлаш гын, тудо утларакше теве мо дене умылтаралтеш: мемнан элыште пытартыш кок ийыште окса доход пеш чот кушкын каен, тидын годымак сатум ыштен лукмо паша пеш эркын виянгын. Манмыла, амалже теве кушто. Ончалза, мо лийын шога. 1989 ий. Пашадар фондын кушкын толмо темп национальный доходын кушмо темпым 5,4 гана, сатум ужалыме да тӱлыман услугым пуымо пашан кушмо темпшым 1,4 гана эртен каен! А вет тидын годымак сатум ямдылыме паша нигунамсе деч чот —10 процентлан кушкын, а услугым тылечат шукырак пуаш тӱҥалме. Тыгайжым ме шукертсекак ужын огынал. Туге гынат ойыртем кугу, да тудо ок изем, утыр кушкеш веле. Ме пашадар кушкын толмым чарен шогалтыме нерген йодышым шынден кертына мо? Перестройка позиций гыч, мемнан социалистический социальный политикын позицийже гыч ончымаште йодышым тыге шындаш ок лий, шонем. Но тидын годымак теве мом шотыш налман: пашадарым реальный результат почеш, мучаш продуктым мыняр пуымо шот дене тӱлаш кӱлеш. Тиде линий илышыш пеҥгыдын пурталт шогышаш. Пашадар дене таҥастарымаште сату ден услуга йӧршеш вес темп дене кушкын толыт. Тыпеч коеш: ме оксам мучаш продукт почеш огыл тӱлена. Векат, тыгерак лектеш: предприятий-влакын самостоятельностыштлан да фондым шке вуя кучылтмыштлан кӧра окса эн ончычак пашадарым тӱлымашке колталтеш. Теат тиде йодышым кузе ончымыда, тудым кузе аклымыда нерген каласыза мангын, мый ты шонымашым кӱчыкын гына луктын ойлем.

1989 ийыште окса доход 13 процентлан кушкын. Лач санденак потребительский рынкыште положенийым таҥдыме шотышто, финансым да пӱтынь экономикым тазаҥдыме шотышто кызытак мерым ыштыме программе кӱлын. Тиде программым правительство ямдылен. Калык депутат-влакын кокымшо съездыштлан ончаш да пеҥгыдемдаш пуэн ыле. Тудым кузе шокшын каҥашымым, тушто тудым аклыме годым мыняр шуко тӱрлӧ шонымашым луктын каласымым те шарнеда. Туге гынат программым ончен лекме, ешарыме, депутат-влакын шонымашышт дене пойдарыме да сайлан шотлымо. Программа южеш кечалт ын-

нийым налеш. Теве тудо — — мемнан тений шуктышаш пашанан акше.

Экономический ден политический реформылан кӧра ышталтше йӧн-влакым кузе писынрак кучылтман? Мыланна тидым каҥашен налаш кӱлеш. Тыгай фактымат внимаший деч ӧрдыжеш кодаш ок лий: кодшо ийыште промышленностьышто продукцийын кугытшо 1,7 процентлан ешаралтын, а тидын годымак арендный коллективлаште 5,8 процентлан кушкын. Теве молан реформа нерген тема мемнан мутланымаштына, можыч, рӱдӧ верым налеш.

Тидымак ял озанлыкыштат ужына. Ресурс ик нарак лийын гынат, арендатор-влак дене продукцийым ыштен лукмо кугыт да паша лектыш иктат пеле гана писынрак кушкыныт. Но арендный коллектив шагал. Да пашаже арендыште гына огыл. Моло форма-влакат улыт. Тиде — подрядный, келге озанлык расчетан форма, чапле результат верч тыршаш кажне еҥым да коллективым чот таратыше йӧнан форма-влак. Нунат тыгайракак результатым пуат. Тыгеракын, мемнан опытна пашам кузе ыштышашым, реформым могай корно дене виктарен шогышашым ончыкта. Озанлык пашан у формыжо-влакым шындарыман, айдемын ответственностьшым да рольжым кумылаҥден шогышо у система-влакым шындарыман. Но промышленностьыштат, аграрный секторыштат озанлык пашан у формыжым кучылтшо коллектив-влак але моткоч шагалын улыт.

Озанлык пашан у формышкыжо писынрак куснышашлан тендан шонымашке мом ышташ кӱлеш? Те тидын нергенат каласеда, шонена. Айста каҥашен налына: келге экономический реформым ыштыме, инициативым вияҥдыме корнышто чыла чаракым кораҥдышашлан мом ышташ кӱлеш? Озадымылыклан, погым шалатылмылан, паша ден государственный дисциплиным пудыртылмылан кӧра ме шуко йомдарена. Кызытсе этапыштак, кунам озанлык расчетын принципшым але тичмашын кучылташ тӱҥалме огыл, йомдарымашым ятырлан шагалемдышашлан могай мерым ышташ кӱлмӧ нергенат мыланна мутланен налман.

Иктешлен ойлаш гын, мемнан ончылно порядкым ятырлан саемдыме шотышто задача шога. Да порядкым экономикыште веле огыл, мемнан пӱтынь обществыште, элыште саемдыман. Тиде сфера чот тургыжландара. Еҥ-влак вик ойлат: перестройка годым порядке ден организованность тыге чот шолдыргаш тӱҥалыт мо? Але ме иктаж-можым йоҥылыш ыштена, да тыге обществыште илышым нелемдена, мыланна кӱлшӧ политикылан (тудын кӱлешлыкшым ме пален

ситла. Тошто инструкций, тошто закон-влак кажне коллективым, пашаче айдемым чыла велым кепшылтен шогаш тӱҥалыт гын, паша ок кай. Тидыже лийшаш огыл — тидын верч центр вуйын шогышаш.

Но вет умбакыже: республика, район, ола, пашаче коллектив-влак пашам ыштышаш улыт, кадр пашам ыштышаш. Молан иктышт дене ныл ий жапыште, кӱлешан шуко пунчалым лукмо деч ятырлан ончычак, пеш кугу вашталтыш лийын, а весышт дене чылажат тошто верыштак шога, пуйто тушто лӱмынак саботажым ыштылыт? Еҥ-влак ончат да ойлат: тушто ала-кушто шургат, перестройка нерген ойлыштыт, ала-кушто ала-мо лийын шога, а мемнан дене — уке. Чыла тидын нерген, йолташ-влак, таче мыланна сайын шоналтен налман. Уке, ме титакым иктаж-кӧн ӱмбак шӱкалаш йӧным кычалшаш огынал. Тиде йӧным ме палена, ты шотышто кугу специалист улына.

Ончыко вес тӱрлӧ ошкыл дене каяш манын, мыланна, пашам шеледен, управленийын кажне звеноштыжо мемнан пеш кугу да сложный общественный организм дене мом пырля ышташ кӱлеш, тидын нерген шоналтыманак. Нигунамат, ик йолым весе дене алмаштен, верыште тошкыштман огыл — умбакыже ме тыгай состоянийыште лийын кодын огына керт.

Ресурсын кугытшо мыланна палыме. Ниҥӧат тылеч шукыжо нимомат огеш пу. Туге гынат мемнан кидыште улшо ресурс пеш кугу. Но ме тудым але марте кучылтмо семын кучылтын огына керт. Национальный доходын ик единицыжлан шотлымаште мемнан денысе да виянгше капиталистический элласе ресурс роскотым налыда гын, ужыда: ойыртем мемнан пайдалыкна нерген ок ойло. Энергийымат, материальный ресурсымат ме 25 процент чоло утларак кучылтына, а цементым, мыйын шонымашке, — нуным дене таҥастарымаште национальный доходын ик единицыжлан шотлымаште кок пачаш шукырак. Теве тыште — мемнан ресурсна. Тутеже айста технологий нерген, порядке нерген, оза семын тыршыме, чылажымат переген кучылтмо нерген шоналтена. Мемнан кумда вер-шӧр, мемнан поянлыкна, манмыла, мемнам осалыш колтеныт. Да ме тидын деч нигузе кораҥын огына керт, тидыже — пӱтынь мемнан экономикым, пӱтынь мемнан пашанам лупшышо сола гай. Сандене кажне предприятийыште пашам тичмаш озанлык расчет марте вашкерак шукташ кӱлеш, тунам вара чыланат ресурсым кузе кучылтмо семын илышт: сайын кучылтыт — пайдаже кугу, начарын кучылтыт — «йӱлен каят», панкрутыш лекме марте шуыт. Тидыжат чылаштым шонкалаш таратыше сигнал лийшаш. Паша дек отношенийым вашталташ кӱ-

Обществыште социально-экономический ситуаций дене кылдалтше йодыш-влаклан шкемын тӱҥалтыш ойыштем лӱмынак акцентым ыштем. Тыште — мемнан пашанан рӱдӧ пунктшо, молан манаш гын, производство сферысе пашана еҥ-влакын илыш условийышт дене, нунын шкеныштым шижын шогымышт да кумылышт дене виякак кылдалтын. Но эсогыл сложный социально-экономический ситуацийыште еҥ-влак элыште лийын шогышо чыла событийым кушкын толшо интерес дене пален налнешт. Нуно демократизаций да гласность процессыштат чылажымат сайын рашемдынешт: можо тыште пайдале, можо тыгай кӱлешан процессыште, кудын деч посна социализм илен огеш керт, — уто роскот. Уэмдыме Совет-влакын рольышт могай лийшаш да нунын пашаштышт шемер-влак кузе участвоватлышаш улыт? Элыште келге политический вашталтыш условийыште КПСС могай лийшаш? Совет федерацийым у илыш дене пойдараш манын, мом ышташ кӱлеш? Тидымат решатлыман, молан манаш гын, федерацийым вашталтыме, тудын вий-куатшым тӱрыс почмо корнышто гына ме чыла национальностян еҥ-влакын, чыла калык-влакын ӱшанышттым да шонымашыштым сулен кертына. Вес корно уке. Те ужыда: шуко процесс черландарыше сынан, молан манаш гын, ятыр лу ий дене, а южо вереже шӱдӧ ий дене погынышо проблема-влак тӱжвак ташлен каеныт. Нуно тугай шӱлышым налыт, могайже дене ме Прибалтикыште, Молдавийыште вашлийына. Да тугайым веле огыл, ончалза, Закавказьеште, Азербайджаныште, Арменийыште могай драматический форма дене эрта наций-влак коклаште икте-весым титаклен ӱчашымаш. Чыла тидыже мемнам пеш чот тургыжландара. Вӱр йоктарымашым чарен шогалташ манын, эн решительный мерым ыштена. Экстремизм, вандализм вештареш виӣым кучылташ тӱҥалме.

Но наций-влак коклаште отношенийын пӱсылыкшым йӧрташ да иземдаш манын, мыланна южгунамже могай мерым приниматлаш логалеш гынат, тидым, ончыде, каласыман: тӱҥ направлений вашталтде кодеш, тидыже тыгай: совет федерацийым вияҥдымаш. Лач тиде корнышто ме еҥ-влакын шкенышттым национально да социально шижын шогымашыштым саемдышаш улына. Еҥ-влак ужыт: мемнан илышыш стабильный огыл улмо элемент пурен, экономический да общественный процессым виктарымаш, дисциплина ден порядке лушкыдемыныт. Да еҥ-влак нине явленийын амалжым пален налнешт, обществыште пӱтынь ситуацийым сай могырыш юватылде вашталтышашлан мом ышташ кӱлеш, тидым сайын лончылен рашемдынешт. Конешне, шукыжо тепе мо дене умылталтеш:

цесс. Тидын дене пырля, йолташ-влак, келге анализым, пеш кугу ответственностьым йодшо кугу йодыш-влак нергенат тыште ойлалтеш. Мый уже ик гана веле огыл ойленам да кызытат тендан ончылно каласынем: кеч-могай йодышым да кеч-могай ойым каҥашаш партий Центральный Комитетат, Верховный Советат ямде улыт, тидлан нимогай авыртыш уке. Поснак тугай йодыш-влакым каҥашаш, могайжын конструктивный вийже уло.

Тыге шонем: чадыртан шӱлышан, куштылго шонымашлан да ойпидышлан ме лӱдде отпорым пуышаш улына, вет тыгайже, иктешлен ойлаш гын, корнышто чаракым шындаш, обстановкым ӱшанле корно гыч ӧрдыжкӧ шӱкалаш, обществым икте-весылан сырен ильмашке кондаш, у орган-влакын пашаштышт нелылыкым лукташ шонымаш дене шочеш. Тидымат ужде кодман огыл да шотыш налман.

Лиеш, конешне, начальствымат критиковатлаш. Тидыже ынде чылалан раш: тиде — нормально, тыгай процесс каен шога. Но теве мо кӱлеш: тудо конструктивный лийже, демагогический огыл, а вет тыгайжат лиеда.

Чылажымат сайын вискален аклыман. Южо вере обществыш, шемер-влак коклаш тыглай ойпидышым, рецептым кышкат. Кашпировскийын сеанслаштыже ужмо сӱрет гайым: ик гана, кок гана — общество таза лийын шинчеш. Тиде — профанаций, политический культура ситыдыме негызеш, тӱҥжӧ — кызытсе нелылык негызеш спекуляцийым ышташ тӧчымаш. Чынак, илыш пӱсын нелемын, чылажат ок сите, да еҥ-влак тиде ситуаций гыч лекнешт. А кӧ ынеж лек. Вуйлатыше-влак мо? Ӱшаныза: мом нуно ыштат, тидыже вашкерак шке саскажым пуыжо манын, нуно ала ниҥӧн деч коч шонат. Уто-сите ниҥӧлан огеш кӱл. Но тыглай решений уке. Да сандене тыгай иллюзий деч кораҥаш кӱлеш: пуйто чылажымат ик гана кид дене лупшалын, тылзе жапыште, ийдалык жапыште решитлаш лиеш. Уке. Талук — кок ий жапыште решитлаш лийме да кӱлмӧ йодыш-влак улыт. Улыт. Но принцип шот дене ончаш гын, обществым уэмдымаш — келге процесс да тудым келгын да радамлын шуктен шогыман.

Пытартыш жапыште ме у условийыште у орган-влакын функционироватлыме йодышвлак шотышто шонкалена. ЦК-штат шонкалена, нине йодыш-влакым депутат корпусышто виян каҥашат. Чыла вереат икгай шонымашке лишемына: кӱшыл властьын у органже-влакым формироватлыме да нунын функцийыштым палемдыме годым ме ондакше центрыште пайдале механизмым ыштыме задачым тӱрыс решатлен кертын огынал. Тидым палемден ончыктыман. Тидым ме ужына. Ме центрыште перестройка политикын цельжым илыш

…речий дене каен шога. Тидыже шагал огыл азапланымашым да тургыжланымашым шочыкта. Но кеч-могай ситыдымаш уло гынат, тыштат тӱҥ тенденций палдырна. Тиде тенденций тыгай: общество духовный куатым пога, пӱтынь айдеме тукымлан шерге социалистический идеал негызеш у нравственный атмосфера ышталтеш. Лачак тиде тенденцийым — тӱҥ, таза тенденцийым — пеҥгыдемдаш кӱлеш. Да кеч-могай шоҥ ваштареш, обществын нравственно йӧлталме процессым румбыкандышашлан мыланна ӧрдыж гыч мом кышкен шогат гын, чыла тидын ваштареш пеҥгыдын кучедалман. Да тыште кеч-можымат шке лӱмжӧ дене лӱмдаш вожылмо ок кӱл.

Вашталтышым ыштен толмо годым илышын тугай у формыжо-влак ышталтыт да утларак рашемыт, кудышт, мемнан шонымаште, уэмдыме обществын характержым почын ончыктат. Кызытсе социально-экономический нелылык улмо жапыште ме, векат, вашталтышлан кӧра лийше первый реальный результатым чылаж годымак огына уж. Но результат уло. Тидымат ужын мошташ кӱлеш. Уке гын, чылажат сӱмырла манын, аптыранен шогалаш лиеш. А вет тоштыжо сӱмырла. Но кунам ончычсо тукым-влакын вийышт дене ыштыме кӱлешанлан да шергаканлан энгек кондалтеш, тиде вес паша. Вет тидыжым арален кодаш кӱлеш. Мемнан тӱшка вийна дене арален кодыман, тудым шалаташ нигӧланат йӧным пуыман огыл.

Нелылык лектеда гынат, мемнан экономикына айдемын шуко могыран йодмашыжым шуктымо велыш эре утларак савырна. Тиде — мемнан ыштышаш пеш тура савыртыш. Конешне, мемнан пеш кугу экономикынан инерцийже тугай — савыртышым ыштышашлан жап кӱлеш. Тиде аудиторийыште …

…тын, да ныл ий жапыште 11,3 миллион квадратный метр илыме верым палемдыме заданий деч утым чоҥымо. Вес семынже, ешартыш 200 тӱжем наре у пачерым ыштыме. Ныл ийыште школым, поликлиникым да клубым тылеч ончычсо вич ий дене таҥастарымаште шукырак чоҥымо, вес семын каласаш гын, ме ныл ийыште ик ияжым аныклен коденна, манаш лиеш. Тидын годым илаште илыме верым ий еда кокла шот дене 19 процентлан, школым, дошкольный учреждениймым, клубым, культура пӧртым 26—59 процентлан, поликлиникым кок пачаш шукырак пашаш колтымо.

Коллективный садлаште кызыт участкым кучышо еш-влак — а тыште, манмыла, бум тӱҥалын — кок пачаш наре шукемынит! Тиде жапыште калыклан строительный материалымат кок пачаш наре шукырак ужалыме. Такше те, очыни, каласеда: цемент ден кермычымат, поснак чодыра материалым налаш садыгак неле.

Тыгай вашталтыш улмо нерген ойлымо дене пырляк тудым умбакыже келгемден толмо нерген, айдемын илышыж дене пеш чак кылдалт шогышо моткоч кӱлешан направлений-влакым умбакыже шуйымо нерген шонаш кӱлеш. Потреблений предметым ыштен лукмаш производство средствым ыштен лукшо промышленностьын кушкын толмыжым шуко ий жапыште первый гана ончылташ тӱҥальын. Тидыже мемнан экономикылан моткочак кӱлешан, вет тудо тымарте вес тӱрлӧ направлений дене вияҥ толын. Саскажат коеш: 1988 ийыште розничный товарооборотын кугытшо 25 миллиард теҥгелан, а кодшо ийыште эше 37 миллиард теҥгелан ешаралтын. Ондакше тиде цифр 8—10, эн шуко гын — 15 миллиард теҥге наре лийын.

Совет ешлаште кужу жап кучылтман культурно-быто- … нерген тӱшкан кутырен келшыман.

Тыгеракын, йодыш лектеш: молан тиде «натура» магагазин прилавкыште ок палдырне? Тиде — мемнам чыланамат тургыжландарыше общий йодыш. Молан дефицит ок изем веле огыл, а кугемеш гына? Молан нормальный торговля олмеш учреждениелаште, предприятийлаште талон да заказ почеш ужалыме практика эре утларак кумдан шарла?

Кызыт ме тыгай положенийын амалжым лончылена. Да, объективный шотан нелылык уло, тидыже сатум шукемдыме шотышто мемнан йӧннам иземден. Сату кызыт ыштен лукмо деч шукырак кӱлеш, сату ямдылыме пашам вияҥден толман. Нефтьлан ак вашталтмылан кӧра, стихийный энгеклан да моло амаллан кӧра йомдарымаш лийын. Но пашаже тыште гына огыл. Конешне, сату ден услугым пуэн шогышо промышленностьын пашаже мемнам ок куандаре. Тиде — эн тӱҥжӧ. Аграрный секторысо результатат ок куандаре. Таче да эрла тидын нергенак мутланымаш лиеш, шонем. Рашемдаш кӱлеш: ме чыланат, кеч-кушто, чыла вереат кызыт нигунар юватылде мом ыштышаш улына? Тидын годым теве мом шотыш налман: кочкыш продуктым ситарен шогымаште ме тыгай ситуацийым ужына — нине ийлаште Российский Федерацийысе 32 областьыште положений ятырлан саемын, лачшым манаш гын, вольык ашныме отраслым ӱшанлын виядыме кӱшеш саемын. Ончыч могай областьлаште положений моткоч неле лийын гын, таче эсогыл тусо рынкылаштат обстановкым ала-кузе вашталтеныт. Пӱтынь Шемрокдымо кундемым налаш гын, пашам тыршен ыштымылан кӧра тыште кочкыш продуктым сайынрак ситарен шогаш тӱҥалме. Йолташ-влак тидым шке мут- … кӱчыкын гына луктын ойлем.

1989 ийыште окса доход 13 процентлан кушкын. Лач сайденак потребительский рынкыште положенийым тазаҥдыме шотышто, финансым да пӱтынь экономикым тазаҥдыме шотышто кызытак мерым ыштыме программа кӱлын. Тиде программым правительство ямдылен. Калык депутат-влакын кокымшо съездыштлан ончаш да пеҥгыдемдаш пуэн ыле. Тудым кузе шокшын каҥашымым, тушто тудым аклыме годым мыняр шуко тӱрлӧ шонымашым луктын каласымым те шарнеда. Туге гынат программым ончен лекме, ешарыме, депутат-влакын шонымашышт дене пойдарыме да сайлан шотлымо. Программа южеш кечалт ынже код манын, ме мом ыштышаш да молан вниманийым ойырышаш улына? Те тиде йодыш шотыштат шке мутдам каласеда да эн ончычак шке шонымашдам луктын ойледа, манын ӱшанем.

Тений паша кузе каяш тӱҥалеш, тиде ийлан шындыме задачым кузе шуктен кертына? Потребительский рынкыште ситуацийын да пӱтынь социально-экономический ситуацийын могай корно дене вияҥмышт, элыштына реформын умбакыже кузе кайымыже тидын деч чот зависитлаш тӱҥалеш. Тений ме собственность нерген, мланде, налог нерген, предприятий нерген, самоуправлений нерген пеш кӱлешан закон-влакым лукшаш улына. Чыла тидыже экономический реформым ончык колташ моткоч чот полшышаш. Тидын нергенат шоналташ йодам.

Чыла пашаче коллективыште, управлений ден властьын чыла органыштышт, центрыштат, верлаштат мемнан шуктен толмо пӱтынь паша калыкын илышыжлан, перестройкын пӱрымашыжлан путырак кӱлешан значе- … ыштак, кунам озанлык расчетын принципшым але тичмашын кучылташ тӱҥалме огыл, йомдарымашым ятырлан шагалемдышашлан могай мерым ышташ кӱлмӧ нергенат мыланна мутланен налман.

Иктешлен ойлаш гын, мемнан ончылно порядкым ятырлан саемдыме шотышто задача шога. Да порядкым экономикыште веле огыл, мемнан пӱтынь обществыште, элыште саемдыман. Тиде сфера чот тургыжландара. Еҥ-влак вик ойлат: перестройка годым порядке ден организованность тыге чот шолдыргаш тӱҥалыт мо? Але ме иктаж-можым йоҥгылыш ыштена, да тыге обществыште илышым нелемдена, мыланна кӱлшӧ политикылан (тудын кӱлешлыкшым ме пален налына) ӱшаныдымашым луктына? Пашаче коллективлаште мом ыштыман, область ден республика-влакын уровеньыштышт мом ыштыман, центр мом ыштышаш? Тидын нерген ты кечылаште ме ойлаш тӱҥалына, шонем. Южгунам центрыште ойлат, пуйто верлаште паша начарын ышталтеш. Тиде мут, мыйын шонымаште, чын деч пеш чот торлен шога, йолташ-влак. А кунам верлаште «центр мом шона?», «правительствыже кушто?» манын ойлыштыт, тидыжат эше чын огыл. Ола яндар лийже, оласе транспорт пашам ыштыже манын, правительство член-влак, председатель верлашке кошташ тӱҥалыт гын, ола ден районлашке кошташ да тушто чылажымат организоватлаш перна гын, могай реформа нерген, могай самостоятельность да самоуправлений нерген ойлаш лиеш?

Векат, ме кеч-могай йодыш дене центрыш кошташ тунем шуынна. Манына: ямде пунчалым кӱшычын пуыза — да чыла. Уке. Тиде жап эртен. Молан манаш гын, лач тыгай подходлан кӧра ме тышке илен шуынна. Конешне, центрын пашам кузе ыштымыж деч пеш шукыжо зави- …

Теве тыште — мемнан ресурсна. Тугеже айста технологий нерген, порядке нерген, оза семын тыршыме, чылажымат переген кучылтмо нерген шоналтена. Мемнан кумда вер-шӧр, мемнан поянлыкна, манмыла, мемнам осалыш колтеныт. Да ме тидын деч нигузе кораҥын огына керт, тидыже — пӱтынь мемнан экономикым, пӱтынь мемнан пашанам лупшышо сола гай. Сандене кажне предприятийыште пашам тичмаш озанлык расчет марте вашкерак шукташ кӱлеш, тунам вара чыланат ресурсым кузе кучылтмо семын илышт: сайын кучылтыт — пайдаже кугу, начарын кучылтыт — «йӱлен каят», панкрутыш лекме марте шуыт. Тидыжат чылаштым шонкалаш таратыше сигнал лийшаш. Паша дек отношенийым вашталташ кӱлеш.

Да, конешне, викак каласем: экономический реформыш ушнымек, собственность шотышто отношенийым реформироватлаш тӱҥалмек, озанлык пашаште у йӧным кычалын, ме перестройка тӱҥалтыште молан акцентым ыштенна, тудыжым — научно-технический прогресслан, у технологийым кучылташ тунем шумылан вниманийым — мынярлан-гынат луштаренна. А тидын деч посна паша вийнен ок кай. Тиде — ик процессын кок могыржо. Тидыжымат, тудыжымат шинча ончылно кучыман.

Икманаш, йолташ-влак, кызыт деловитостьлан энгерташ кӱлеш. Чыла вереат ушан шотан лийын пашам ыштыман, тудым сайынрак, утларак пайдалын организоватлыман. Мыланна кызыт нигунамсе деч коч вийым иктыш ушен, тӱшкан тыршымаш кӱлеш — кокыте-кумыте шелалтмаш да икте-весылан ваштарешла шогымаш огеш кӱл, обществын пӱтынь вийжым чак чумырен пашашке ушыман, кызытсе ответственный ийыште садыгак решатлышаш раш задача-влакым шуктымашке вийым чумырыман.

… йорташ да иземдаш манын, мыланна южгунамже могай мерым приниматлаш логалеш гынат, тидым, очыде, каласыман: тӱҥ направлений вашталтде кодеш, тидыже тыгай: совет федерацийым вияҥдымаш. Лач тиде корнышто ме еҥ-влакын шкеныштым национально да социально шижын шогымашыштым саемдышаш улына.

Еҥ-влак ужыт: мемнан илышыш стабильный огыл улмо элемент пурен, экономический да общественный процессым виктарымаш, дисциплина ден порядке лушкыдемынит. Да еҥ-влак нине явленийын амалжым пален налнешт, обществыште пӱтынь ситуацийым сай могырыш юватылде вашталтышашлан мом ышташ кӱлеш, тидым сайын лончылен рашемдынешт. Конешне, шукыжо теве мо дене умылтаралтеш: ме тошто, командный форма гыч кораҥын толына, у, политический да экономический йӧнеш негызлалтше формыш куснена. Иктыж деч кораҥынна, а весыжлан кӱлеш семын вийым пуымо огыл, куснымо пагыт черланыме жап семын эрта, тидым умылаш кӱлеш.

Мом ме практически ыштен кертына? Общественный процессым виктарыме у подходым, у йӧным кучылтмо негызеш общество кызытак ӱшанле лияш тӱҥалже, йол ӱмбалне пеҥгыдын шогыжо манын, тиде куснымо пагытым лийме семын эн чот туртыкташ, кӱчыкемдаш кӱлеш.

Общественный процессым ӱшанлын виктарыме кӱкшыт гычак партий ЦК-н, тудын Политбюрожын, Верховный Советын, Совет правительствын пашашт акланалтеш. Ме критический замечаний-влакымат колына. Векат, шылталыме шомак тыштат, мемнам вашлиймаште, йоҥгалтеш. Чыла тидыже — общество писынрак ончыко каен колтыжо, перестройкым илышыш пуртен толжо манын тыршымаш дене тудо шыҥдаралтын гын, нормальный про- … ыдалын жапыште решитлаш лиеш. Уке. Талук — кок ий жапыште решитлаш лийме да кӱлмӧ йодыш-влак улыт. Улыт. Но принцип шот дене ончаш гын, обществым уэмдымаш — келге процесс да тудым келгын да радамлын шуктен шогыман.

Пытартыш жапыште ме у условийыште у орган-влакын функционироватлыме йодыш-влак шотышто шонкалена. ЦК-штат шонкалена, нине йодыш-влакым депутат корпусышто виян каҥашат. Чыла вереат иктай шонымашке лишемына: кӱшыл властьын у органже-влакым формироватлыме да нунын функцийыштым палемдыме годым ме ондакше центрыште пайдале механизмым ыштыме задачым тӱрыс решатлен кертын огынал. Тидым палемден ончыктыман. Тидым ме ужына. Ме центрыште перестройка политикын цельжым илышыш пуртымо пайдале механизмым эше ыштен огынал. Тидыже мемнам тургыжландарышаш, тидым ме шонкален налшаш улына, да тӱҥалтыш шомакым каласаш ямдылалтшыла, мый тыланда тидымат каласаш, тендан дене каҥашым кучаш решитленам. Жапым шуйкалыде, ме тиде йодышым чыланат пырля шонкален налшаш да, кутырен келшымашке шумеке, тидланат вашмутым пуышаш улына, шонем. Тыглай огыл йодыш, тудым илыш шкежак шынден. Мыланна, мутат уке, пайдалын тыршен кертше, перестройкым арален да ончыко лӱдде нангаен кертше демократический кӱшыл власть кӱлеш, чыла калык-влакын интересышт лӱмеш обществым уэмдыме неле проблема-влакым решатлен кертше власть кӱлеш.

Тыланда, манмыла, «вийым ешараш» манын, мыйын каласаш шонымо икмыняр ой-влак теве тыгайрак улыт. Нине шонымашын да шонкалымашын икте-весышт дене ушнымаште мемнан мутланымашнат вийнен кая, шонем. Совещанийым почмылан шотлен увертарем. **(Совым кырымаш.)**

ЯНДАР ЧОН ДЕНЕ ПАШАМ ЫШТАШ ДА ИЛАШ

(Умбакыже. Тӱҥалтышыже 1-ше стр.).

Новолипецкий металлургический комбинатын литейщикше **Н. Г. Козлов** шуко тӱжем еҥан коллективын лӱмжӧ дене ойлен да тыге увертарен: металлург-влак перестройкым паша дене поддерживатлат, продукцийым эре утларак ямдылен шогат. Нуно тыге шонат: партий пеш кӱлешан проблема-влакым решатлымаште шке влияанийжым кугемдышаш, тидын шотышто чыла коммунист деч утларак пеҥгыдын йодшаш.

Оратор пашаче коллективым тургыжландарыше проблема нерген каласкален. Эн ончычак, министерство-влак могырым диктат вияҥеш. Металлург-влак шкенышт левыктыме металлым шке кӱлешыштлан кучылтын огыт керт, тидын годымак моло министерствыласе предприятий-влак, металлым ужален, валютым налыт.

Партийлан, калыклан ӱшан шагалемын, патриотизм кумыл лушкен, шотла «Гомсельмаш» производственный объединенийын слесарьже **П. К. Ковалев.** Ынде ме теве мом ужына: паша да общественный дисциплина шолдырген, арака йӱмаш, мафий, теневой экономика келге вожым колтеныт, преступность кушкеш, профессионализмын кӱлешлыкше иземын, честный пашан чапше волен.

Пеш шуко демагог, йылморгаж лектынит, нуно шке правашт нерген кычкыркалат, шке шонымашыштым тушкен пуаш тӧчат, социализмын сеҥен налмашыжым каргат.

Оратор экстремистский элемент-влак ваштареш эн пеҥгыде мерым ышташ кӱлмӧ нерген ойлен. Тудо тыгак политический сцена гыч пашазе-влакым искусственно шыгыремден лукмылан кӧра тургыжланыме нерген каласен.

Элысе кресаньык-влак перестройкым поддерживатлат веле огыл, нуно шкеныштат пашам у семын ыштымашке куснат. Тиде шонымашым пеҥгыдемдаш манын, Хабаровский крайысе «Хабаровский» совхозын бригадирже **В. Г. Свечников** шкенжын вуйлатыме коллективын пашаж нерген каласкален. Ушкал фермым арендыш налмек, вольык ончышо-влак кӱчык жапыште чапле результатыш шуыныт. Аренда совхозный структура условийыште кучылталтеш, но тидын годым производственный отношений тӱҥ гычак весемын.

Оратор договорный государственный поставка дисциплиным пудыртылмо нерген тургыжланен ойлен, вет тидлан кӧра Дальний Востокысо предприятий ден озанлык-влак кугу эҥтекым чытат.

«Ворошиловградтепловоз» производственный объединенийын бригадирже **А. Д. Драголюнцев** тыгай ӱшаным каласен: Кремльыште пашаче калыкын представительже-влак дене вашлиймаш партийн «Центральный Комитетлан всесоюзный мероприятийым эртарыме нерген галочкым шындышашлан огыл кӱлеш. Ме эл ончылно тений шогышо утларак пӱсӧ проблема-влакым каҥашаш погыненна. Но мый шкенан предприятийын пашаж нерген каласыде ом керт, вет тусо сӱрет моло регионласе деч нигунарат ок ойыртемалт. Мутлан, объединенийысе складлаште пеш шуко рама ден дизель погыненыт, а мемнан чыла снабженецна, электрооборудованийым налаш шонен, Харьковышто икмыняр тылзе почела ила.

Оратор тыге темлен: лийшыл сессийыште СССР Верховный Совет паша нерген у законодательствым лукшаш, тушто соглашений ден обязательствым шуктыдымылан ответственность раш ончыкталтшаш. Уке гын, пӱтынь элыште паша эшеат чот локтылалтеш.

Перестройкым кузе ыштымына нерген мый чӱчкыдын шонкалем... Тыге тӱҥалын шке выступленийжым Кокчетавский область, КПСС XXV съезд лӱмеш совхозын звеньевойжо **Ю. П. Минеев.** Мыйын шонымаште, раш программа, мемнан чоҥышаш обществын структурыжо кӱлыт, тушто чылажат тичмашын ончыкталтшаш.

Аграрный секторын представительже тыге каласен: экономикым уэмдыме кужу жаплык программын негызшылан калыкын энтузиазмжым огыл, а чын расчетым налман. Чыланат шокшым кергалтен пашам ыштышаш улыт. Но тидын годым пашам кӱлеш семын аклымылан ӱшан лийшаш. А тидыжым закон арален шогышаш.

Молдавский ССР, Киров лӱмеш колхозын ушкал фермыжым вуйлатыше **А. П. Стацюк** элын шуко кундемыштыже вольык озанлыкын почеш кодмыж нерген тургыжланен ойлен. Тыгодымак каласен: кормалык культурым ончен кушташ мланде ок сите гынат, республикыште вольык озанлык ончыко каен шога. Но чапле результатыш шуаш ялысе шемер-влакым кумылангден шогаш огыл гын, кормат кӱлеш наре пайдам ок пу.

Шкенжын коллегыже-влакын лӱмышт дене колхозник каласен: ме ончыкыжат шӧрым да шылым шукырак ыштен налаш, нунын шке акыштым шулдештараш тыршаш тӱҥалына. Но техника, ӱяҥдыш, пестицид, топливо утыр шергештмым огыт чарне гын, мыланна шонымашкына шуаш неле лиеш.

Совещанийын тӱҥ цельже — партийыштат, элысе экономикыштат кризис гыч лекме корным кычалмаш, каласен Ульяновский механический заводысо пашаче коллектив советын председательже **В. В. Абанин.** Чаманен ойлаш логалеш, государствыште ситуацийым вашталтымашке виктаралтше ой совещанийыште шагал йоҥга, палемден тудо.

Калык коклаште партийын авторитетше волымо нерген ойлаш ок лий, каласен оратор. Союзный республика-влакын, верысе Совет-влакын калык депутатыштым сайлаш ямдылалтме годым кандидатлан тӱҥ шотышто коммунист-влакым ойырымо. Тидыже партийын авторитетше иземмым йӧршынат ок ончыкто. Иктым гына чаманаш логалеш: тиде спискыште пашазе шагал.

Оратор партийный пашаеҥ-влаклан пашадарым кугемдымым чын ошкыллан шотлен. Ынде, манын тудо, вес ошкылым ыштыман: нунын пашаштын пайдалыкшым кугемдыман.

«Запорожсталь» комбинатын коллективше кузе ила, тудым мо тургыжландара? Тидын нерген Кремльысе трибуна гыч сталевар **Н. Я. Ужва** каласкален. Ойлат: пашам кузе ыштена, тугак илена. Ме тиде шонымаш дене огына келше, манын пашазе.

Урал кеч-кунамат элын энгертышыже лийын, каласен Магнитогорский калибровочный заводын волочильщикше **Ю. И. Петров.** Перестройка жапыште ме пашам шукырак да сайынрак ышташ тӱҥалынна, но тидыже мемнан илышыштына палдырнен огыл. Туге чучеш: паша ик вере ышталтеш, а поянлыкым вес вере шеледат.

Совещанийыште тыгак Таджикский алюминий заводын бригадирже **А. Х. Курбанов,** Московский область гыч паренгым ончен куштышо «Элита» кооперативын председательже **В. Н. Акатьев,** Донбассысе «Шахтерская глубокая» шахта гыч проходчик-влакын бригадирышт **В. В. Комаров,** Туркменийысе Чарджоуский район, Чапаев лӱмеш колхозын бригадирже **Б. В. Мамедов,** Октябрьский кӱртньӧ корнысо Ленинград-Финляндский отделенийын машинистше **А. М. Минченко,** Краснодарский край, Калинин лӱмеш опытно-производственный озанлыкын директоржо **А. К. Лоза** да молат ойленыт.

Иктешлыме мутым **М. С. Горбачев** ойлен.

Тидын дене совещаний шке пашажым пытарен.

(ТАСС).

1990 ий 4 март—сайлыме кече 1990 ий 4 март—сайлыме кече

ОКРУЖНОЙ ИЗБИРАТЕЛЬНЫЙ КОМИССИЙЛАШТЕ

Кандидатлан регистрироватлыме

Марий АССР Верховный Советын калык депутатше-влакым сайлыме шотышто окружной избирательный комиссий-влак Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидатлан тыгай еҥ-влакым регистрироватлыме нерген увертареныт:

7-ше №-ан Интернатский избирательный округышто

Таджиддин Ислам-оглы КАСУМОВЫМ. Тудо 1941 ийыште шочын, транспортно-экспедиционный обслуживаний предприятийын директоржылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Александр Николаевич НОСКОВЫМ. Тудо 1950 ийыште шочын, витамин заводышто кокымшо цехын сменный инженержылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Владимир Иванович РЯБКОВЫМ. Тудо 1947 ийыште шочын, водопроводно-канализационный озанлык производственный управленийын начальникшылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

10-шо №-ан Деповский избирательный округышто

Виктор Ефимович БРАЖНИКОВЫМ. Тудо 1939 ийыште шочын, стандартизаций ден метрологий Марий центрын директоржылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Александр Николаевич ЛИТВИНЫМ. Тудо 1943 ийыште шочын, «Ремстройдормаш» Марий заводышто токарьлан ышта, беспартийный, Йошкар-Олаште ила;

Владимир Михайлович МИХЕЕВЫМ. Тудо 1948 ийыште шочын, «Электроавтоматика» заводын директоржылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Серафим Александрович МАЛИНОВЫМ. Тудо 1932 ийыште шочын, торговый техника шотышто специализироватлыме производственный комбинатыште электромеханиклан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Евгений Анатольевич ФЕДОТОВЫМ. Тудо 1947 ийыште шочын, СССР-ын 50-ше идалыкше лӱмеш «Контакт» Марий завод директорын качество шотышто заместительжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

19-ше №-ан Добролюбовский избирательный округышто

Иван Никифорович ЖУРАВЛЕВЫМ. Тудо 1927 ийыште шочын, калык депутат-влак Йошкар-Ола горсовет исполкомын отделжым вуйлатышылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Леонид Васильевич ИУДИНЫМ. Тудо 1936 ийыште шочын, грузовой автотранспорт производственный объединенийыште водительлан ышта, беспартийный, Йошкар-Олаште ила;

Манзура Искаковна ХАБИБРАХМАНОВАМ. Тудо 1935 ийыште шочын, латшымше номеран школышто туныктышылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

24-ше №-ан Куяр избирательный округышто

Серафима Вячеславовна БУРНАШЕВАМ. Тудо 1939 ийыште шочын, Марий АССР здравоохранений министрын заместительжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Александр Иванович МАРТЫНОВЫМ. Тудо 1942 ийыште шочын, калык депутат-влак Куяр сельский Совет исполкомын председательжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

32-шо №-ан Ленинский избирательный округышто

Николай Федорович РЫБАКОВЫМ. Тудо 1932 ийыште шочын, Марий АССР Писатель ушем правленийын председательжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Павел Борисович УСОВЫМ. Тудо 1954 ийыште шочын, азам ыштыме пӧртын электрикшылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

41-ше №-ан Красноармейский избирательный округышто

Юрий Александрович ГУБАРЕВЫМ. Тудо 1943 ийыште шочын, строительство ден стройматериал промышленностьысо пашаче-влак профсоюз обкомын председательжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Николай Ильич СМЫШЛЯЕВЫМ. Тудо 1918 ийыште шочын, сар ден пашан ветеранвлак республиканский совет председательын заместительжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Евгений Афанасьевич ХЛЕБНИКОВЫМ. Тудо 1939 ийыште шочын, КПСС обкомын идеологический [illegible]

РСФСР КАЛЫК ДЕПУТАТЫШ КАНДИДАТ-ВЛАК

838-ше №-ан Волжский территориальный избирательный округ

БОЛЬШАКОВ Юрий Александрович

1939 ийыште Курык марий районысо Гавренниха ялыште колхозник ешеш шочын, руш. Ачаже 1942 ийыште сареш колен, садлан пашаш изиннекак кычкалташ перныш: колхозышто да шолым волтымаште тыршен. Кок институтым тунем пытарен (иктыжым очно, весыжым паша деч кӱрылтде) да чодырам мланде ӱмбач да вӱд дене шупшыктымо, лесоразработка шотышто инженер-технолог, древесный механический технологийже шотышто инженер-механик специальностьым налын. Сӧреман мландым савырымаште кок ий тыршен, а институтым пытарыме деч вара Кировский областьыш пашаш колтеныт. Тушто сплав мастер, технорук, сплавной участкын начальникше, леспромхозын тӱҥ инженерже да шым ий директоржо лийын. 1972 ийыште КПСС Верхнекамский райкомын секретарьжылан сайлалтын. 1976 ийыште Марий АССР-ыш куснен да чодыра озанлык министерствыште отдел начальниклан ышташ тӱҥалын. Вара «Марилес» комбинат начальник, чодыра озанлык министерствын тӱҥ инженерже, а 1981 ий гыч министр лийын. Кодшо ийын министерствым объединенийыш савырыме деч вара «Марилес» объединенийын генеральный директоржылан ышта.

ПРОГРАММЫШТЫЖЕ поселкылаште, ял ден селалаште социальный сферым виянгдымылан ик тӱҥ верым ойыра. Корным ыштыме пашам виянгдаш, культура да тазалык аралыме объект, школ, комплексный приемный пункт, торговля да общественный питаний объект-влакым писынрак чоҥаш кӱлешлан шотла.

Республикыштына, калыкын шонымашыжым шымлен, илыш-йӱла ойыртемым да материальный ресурсым шотыш налын, калык озанлыкын тӱрлӧ отрасльжым чын верандаш да виянгдаш кӱлеш манын палемда.

Илыме вер йодышым решатлышашлан пӧртым шке вий дене чоҥымо пашам палынак виянгдаш, материал да ссуда шотышто калыкын йодмыжым шӱдӧ процентлан шукташ кӱлешлан шотла.

Экологический обстановкым саемдышашлан республикыште комплексный программым ышташ да тудым шуктышашлан чыла йӧным кучылташ кӱлеш манын палемда. Волжскышто, Чебоксар ГЭС кундемыште да экологический эҥгекым ыштыше склад ден производство верланыме населенный пунктлаште тидын верч эн ончыч тыршыман. Йодыш неле, тудым решатлаш кугу капитальный вложений да сайын шоналтен ямдылыме инженерный расчет кӱлыт. Программым ямдылымашке республикысе тӱҥ ученый-влакым, тыгак производственник, пӱртӱс аралыше специалист-влакым, общественностьым ушыман.

Чодыра дене пайдаланыме йодышым тӱҥ семын ойыра. Тыштыже чодыра материалым ӧрдыжкӧ колтымым чарнымаш рӱдӧ верым налшаш, тыгак тудым шкенан денат утларак пайдалын кучылтман. Республикысе чодыра комплекс предприятий-влак ассоцийым ыштыме негызеш мебельым погаш изделийым ямдылыше предприятийым почаш да мебельым ятырлан шуко лукташ тӱҥалаш, калыкын йодмыжым тӱрыс шуктымашке шуаш кӱлеш манын палемда.

ЖУКОВ Михаил Михайлович

1937 ийыште Горьковский областьысе Шарапово селаште кресаньык ешеш шочын, руш, высший образованиян, 1962 ий гыч КПСС член. Горькийысе ял озанлык институтым тунем пытарыме деч вара 1960 ийыште Марий АССР-ыш пашаш колтеныт. Шернур районысо «Казанский» совхозышто механиклан, тӱҥ инженерлан, партком секретарьлан, директорлан чумыржо индеш ий пашам ыштен. Вара — сӧснам ашныше озанлык-влак трестын директоржо, КПСС Медведево райкомын секретарьже, Марагрохимобъединенийын начальникше, КПСС Волжский горкомын первый секретарьже, Марий АССР Министр-влак Совет председательын первый заместительже. Кызыт — Марий агропромышленный комбинатын генеральный директоржо.

— САЙЛЫМАШ деч ончычсо программем нерген ойлаш гын, мый КПСС обком бюро член семын областной партийный организацийын сайлымаш деч ончычсо платформыжым сайлан шотлем, —палемда кандидат.— Тудо илышым уэмдымашке виктаралтше, конструктивный да шукташ лийшаш. Тидын годымак продовольствий шотышто проблемым решатлымаште шке оем уло. Тидыже ял озанлыкым вуйлатыме структурым уэмдыме, агропромышленный комплексыште озанлык механизмым саемдыме дене кылдалтын. Мый собственность, мланде, верысе самоуправлений, иктай налоговой политика нерген закон-влакым писынрак принимайтлышаш верч шогем.

Ял озанлык комплексым виянгдышашлан средствам эн ончыч ойыраш СССР калык депутат-аграрий-влакын темлымыштым поддерживатлем. Олаште да ялыште илыше-влак коклаште социальный иктӧрлыкым ыштышаш верч тыршаш тӱҥалам. Илыме вер шотышто нелылыкым корангдышашлан кооперативный да индивидуальный строительствым умбакыже виянгдаш кӱлеш да тышке вием пыштем. Аграрный секторышто арендный отношенийым виянгдыде ончыко каяш ок лий манын шонем. Шке озанлыкым виянгдаш йӧным пуыман, изи яллаште, рӱдӧ илемлаште да райцентрлаште кооператив-влакым ыштыман.

Депутат пашаште экологий йодыш посна верым налын шогаш тӱҥалеш. Республикысе кажне райцентрыште ял озанлык продуктын качествыжым терген шогаш лабораторийым ышташ жап шуын. Ядохимикат ден гербицидым шагалрак кучылтман да шӱкшудо ден шукш-копшаҥге ваштареш биологический йӧн дене кучедалмашке кусныман. Волжск олан экологический проблемыже-влакымат сайын палем. Нуным решатлымаште шуко йодыш рӱдӧ министерство ден ведомство-влак дене кылдалтын.

[illegible]измым, коррупцийым, кумовствым да моло осал койышым пытараш лиеш.

Депутатлан сайлалтам гын, избиратель-влак дене [illegible]

ИОНОВ Евгений Васильевич

1938 ийыште Татар АССР, Куйбышевский районысо Никольский селаште шочын, руш, беспартийный, [illegible]

ПОМАСКИН Юрий Иванович

1940 ийыште Килемар районысо Изи Ломбенур ялыште кресаньык ешеш шочын, руш, беспартийный. Шым класс деч вара тракторный бригадыште учетчиклан ыштен, вара Арда СПТУ-м тунем пытарен, армийыште служитлен. Тушеч пӧртылмек, продавецлан ыштен, тидын годымак Чебоксарысе кооперативный техникумыш заочно тунемаш пурен. 1970 ий гыч 1974 ий марте Килемар райпо правлений председательын заместительжылан, а вара председательлан ыштен. 1983 ий гыч нефтьым тулышо Килемар станцийыште старший инженерлан ышташ тӱҥалын, вара станций начальник лийын да таче марте тиде пашаште. Верхне-Волжский магистральный нефтепровод управленийысе профсоюз комитетын членже.

— САЙЛЫМАШ деч ончычсо платформыштем, — палемда тудо, — тӱҥжӧ — индивидуальный секторышто вольык продуктым шукемдыме кӱшеш Продовольственный программым решитлымаш. Тидлан кӱлеш оралте дене пырля посна пӧрт-влакым чоҥыман, тушко коммуникацийым келыштарыман, 0,50 гектар марте мландым пуыман. Кормам ямдылаш латкок кече марте ешартыш отпускым палемдыман, калык деч погымо продуктлан колхоз ден совхозласе семын дотаций кӱшеш акым кӱзыктыман. Тидлан оксам агропромышленный комплексысе вуйлатыше аппаратым иземдыме кӱшеш муаш лиеш.

Депутатлан сайлалтам гын, кочкыш продуктым да калыклан кӱлшӧ моло сатум лукшо цех-влакым утларак чоҥышаш верч тыршаш тӱҥалам.

Продовольственный программым шуктымаште ялысе ер-влакым пайдалын кучылтман, тидланже тушто колым ашнаш тӱҥалман.

Тургыжландара самырык-влак коклаште преступность кушмо. Нуным шуарен куштымаште педагогический коллектив-влакын рольышт кызыт ача-аван деч кугурак, садлан туныктышо-влаклан пашадарым 300—400 теҥге марте кугемдаш кӱлеш манын шотлем. Тидлан оксам Вооруженный Вийым шагалемдыме кӱшеш муаш лиеш.

Кызыт экологий йодышым тӱҥ верыш шындыман манын шонем. Мемнан дене Чебоксар водохранилищыште вӱдым ешараш нигузе ок кӱл.

Тора ялла дек, поснак тушто илыше шоҥгыеҥ-влак дек отношенийым вашталтыман.

Верлаште реальный властьым партаппарат деч налын, Совет-влаклан пуыман. Партийын чапшым йӧлталшашлан партийный вуйлатыше-влаклан калык дек лишемман, тидланже эн ончыч чыла льготым пытарыман.

РЫБАКОВ Николай Федорович

1932 ийыште Волжский районысо Пӧртанур ялыште кресаньык-колхозник ешеш шочын. Марий, КПСС член, высший образованиян. А. Н. Островский лӱмеш Ленинградский государственный театральный институтым пытарен. Республикысе радиокомитетыште редакторлан, режиссерлан, председательын заместительжылан ыштен. Ныл ий Марий АССР культура министр лийын. «Марий коммуна» газетыште ыштен, «Пачемыш» журналым редактироватлен. А 1969—1983 ийлаште республикысе Телевидений ден радиовещаний шотышто комитет председательлан шоген.

1983 ий гыч — Марий АССР Писатель ушем правлений председатель. Марий АССР Верховный Совет председательлан сайлалтын. Совет-венгр келшымаш общество рӱдӧ правлений член лийын. «СССР — Финляндий» обществын Марий отделенийжым вуйлата. Финн-угор писатель-влакын икымше конгрессыштышт оргкомитетын президентшылан сайлалтын.

Марий АССР Государственный премий лауреат, Марий комсомолын Олык Ипай лӱмеш премийжын лауреатше, Марий АССР искусствын заслуженный деятельже, РСФСР культурын заслуженный пашаеҥже, «Знак Почета» орден дене наградитлалтын.

— МЕ чыланат неле пагытыште илена. Уым ыштыде, ушо калык озанлык структурым, духовный сферысе паша йӧным шоналтыде пытарена. Тиде шот мо! Пырым-йырысе среда лӱдыкшыш савырна. Юл угыч яндар лийшаш. Мый Чебоксар водохранилищым умбакыже кумдангдыме ваштареш шогаш тӱҥалам.

Кызыт, обществым уэмдыме да демократизироватлыме пагытыште, еҥ-влак шке ӱшаныштым, шонымашыштым Совет-влакын пашаш дене кылдат. «Пӱтынь властьым — Совет-влаклан» лозунгым чынже денак илышыш пурташ жап шуын.

Эреак кугешнен ойленна да ойлена: «Ме россиян улына!» А таче Российын пӱрымашыжым лӱдыкшӧ авалтен. Мый сайлалтам гын, Российысе чыла калыкын да, конешне, тидын шотыштак марий калыкын политический да экономический независимостьшо, культурный самобытностьшо верч шогаш тӱҥалам.

Республикым самоуправленийыш да шкем шке финансироватлымашке кусараш кӱлеш. Модернизаций — производствысо культурым йӧлталме корно. Тудо кид вий паша деч утараш, эн ончычак ӱдырамаш-авам ешыш пӧртылташ полшышаш. Кре-

таш кӱлеш. Вольык ончышо да механизатор-влаклан пенсийыш лекме ийготым вич ийлан иземдаш кӱлешлан шотлем. Республикысе яллаште государство кӱшеш корным саемдаш, газым пурташ мерым писын ыштыман. Кооператив гоч пачерым ышташ, пӧртым налаш молодежьлан кредитым банк гыч пуыман. Собственность проблемым референдум гоч гына решитлаш кӱлеш.

Ветеран-влакын илышыштым саемдышаш верч поснак тыршаш кӱлеш. Палемдыме эн изи пенсий илаш ок сите. Кугу Отечественный сар годым шке пашашт дене фронтлан полшышо колхозник-влакым сарын участникше семын ончыман да законышто ончыктымо чыла льготым, пенсийым келшышын палемдыман.

Молодежьым, йоча-влакым воспитатлыме проблема тургыжландара. Преступность олам, ялым авалтен, кугу лӱдыкшым ышта. Хулиган, спекулянт, рэкетир, жулик, взяткым налше бюрократ-влак ваштареш эн пеҥгыде мерым ышташ кӱлеш.

Российысе кажне калыкын массовый информаций шотышто национальный средствыже лийшаш. Марла молодежный газет ден журнал, ӱдырамаш журнал кӱлыт. «Ончыко» тылзе еда лекшаш, телевидений ден радиошто верысе вещаний утларак лийшаш. М. Шкетан лӱмеш Марий драмтеатрлан пашам ышташыже келшыше условий кӱлеш.

Калык шочмо йылмыжым, литературыжым палыже, ку- [illegible]

Александр Иванович [illegible] ыште шочын, калык депутат-влак Куяр сельский Совет исполкомын председательжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

32-шо №-ан Ленинский избирательный округышто

Николай Федорович РЫБАКОВЫМ. Тудо 1932 ийыште шочын, Марий АССР Писатель ушем правленийын председательжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Павел Борисович УСОВЫМ. Тудо 1954 ийыште шочын, [illegible] пӧртын электрикшылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

41-ше №-ан Красноармейский избирательный округышто

Юрий Александрович ГУБАРЕВЫМ. Тудо 1943 ийыште шочын, строительство ден стройматериал промышленностьысо пашазе-влак профсоюз обкомын председательжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Николай Ильич СМЫШЛЯЕВЫМ. Тудо 1918 ийыште шочын, сар ден пашан ветеранышт республиканский совет председательын заместительжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Евгений Афанасьевич ХЛЕБНИКОВЫМ. Тудо 1939 ийыште шочын, КПСС обкомын идеологический отделжым вуйлатышылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

43-шо №-ан Гомзово избирательный округышто

Зинаида Ивановна НОВОСЕЛОВАМ. Тудо 1956 ийыште шочын, общественный питаний объединенийысе столовыйышто повар-бригадирлан ышта, беспартийный, Йошкар-Олаште ила;

Елизавета Ивановна СЕРОВАМ. Тудо 1945 ийыште шочын, «Марийгражданстрой» объединенийысе латкудымшо номеран строительный управленийыште штукатур-влакын бригадирыштлан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

48-ше №-ан Березово избирательный округышто

Михаил Алексеевич КАЛИНОВЫМ. Тудо 1959 ийыште шочын, ВЛКСМ обкомын первый секретарьжылан ышта, КПСС член, Медведево поселкышто ила;

Виктор Иосифович КОТИКОВЫМ. Тудо 1946 ийыште шочын, «Марийэнерго» производственный объединенийын директоржылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Алексей Григорьевич ЦАРЬКОВЫМ. Тудо 1948 ийыште шочын, «Марийгражданстрой» объединенийысе проектно-изыскательский паша управлений начальниклан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

51-ше №-ан Новый избирательный округышто

Герман Сергеевич БУЛАНКИНЫМ. Тудо 1942 ийыште шочын, КПСС обкомын организационно-партийный да кадровый паша отделжым вуйлатышын первый заместительжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Анатолий Михайлович СТЕПАНОВЫМ. Тудо 1941 ийыште шочын, Марий АССР-ысе адвокат-влак коллегий президиумын председательжылан ышта, КПСС член, Медведево поселкышто ила.

58-ше №-ан Щорсовский избирательный округышто

Евгений Михайлович АНТОНОВЫМ. Тудо 1961 ийыште шочын, визымше номеран ПТУ-што физикым туныктышылан ышта, беспартийный, Волжск олаште ила;

Виктор Иванович ГАВРИЛОВЫМ. Тудо 1938 ийыште шочын, калык депутат-влак Волжский городской Совет исполкомын председательжылан ышта, КПСС член, Волжск олаште ила;

Надежда Ивановна ДЕМЕНЕЦЫМ. Тудо 1951 ийыште шочын, визымше номеран кыдалаш школ директорын заместительжылан ышта, КПСС член, Волжск олаште ила;

Наталья Владимировна ЕРЕМЕЕВАМ. Тудо 1938 ийыште шочын, райсанэпидстанцийыште врач-эпидемиологлан ышта, беспартийный, Волжск олаште ила;

Николай Алексеевич КОЗИНЫМ. Тудо 1936 ийыште шочын, коммунальный озанлык шуко отрасльян объединенийын начальникшылан ышта, КПСС член, Волжск олаште ила.

68-ше №-ан Юбилейный избирательный округышто

Валерий Александрович ДУНАЕВЫМ. Тудо 1952 ийыште шочын, «Совиталпродмаш» предприятийыште наладчиклан ышта, КПСС член, Волжск олаште ила;

Валерий Павлович КОСТЮЧЕНКОМ. Тудо 1955 ийыште шочын, ДРСУ-н прорабшылан ышта, беспартийный, Волжск олаште ила.

69-ше №-ан Орджоникидзевский избирательный округышто

Валерий Михайлович ВИНОКУРОВЫМ. Тудо 1948 ийыште шочын, шыл комбинатын механический мастерскойыштыжо апшатлан ышта, беспартийный, Волжск олаште ила;

Виктор Германович СИЛЬВАНОВЫМ. Тудо 1938 ийыште шочын, промышленно-строительный кооперативын председательжылан ышта, КПСС член, Волжск олаште ила;

Владимир Сергеевич ХАРИТОНОВЫМ. Тудо 1954 ийыште шочын, «Волжскпродмаш» производственный объединенийын тӱҥ энергетикшылан ышта, беспартийный, Волжск олаште ила.

чычсо программем нерген ойлаш гын, мый КПСС обком бюро член семын областной партийный организацийын сайлымаш деч ончычсо платформыжым сайлан шотлем, — палемда кандидат. — Тудо илышым уэмдымашке виктаралтше, конструктивный да шукташ лийшашлык.

Тидын годымак продовольствий шотышто проблемым решатлымаште шке оем уло. Тидыже ял озанлыкым вуйла-

агропромышленный комплексыште озанлык механизмым саемдыме дене кылдалтын. Мый собственность, мландывер ысе самоуправлений, нигай налоговой политика нерген закон-влакым письыраак приниматлымаш верч шогем.

Ял озанлык комплексым виянгдымашлан средства ончыч ойыраш СССР калык депутат-аграрник-влакын темлымыштым поддерживатлем. Олаште да ялыште илыше-

озанлык продуктын качествыжым терген шогаш лабораторийым ышташ жап шуын. Ядохимикат ден гербицидым шагалрак кучылтман да шукшудо ден шукш-копшангге ваштареш биологический йӧн дене кучедалмашке кусыман. Волжск олан экологический проблемыже-влакымат санын палем. Нуным решатлымаште шуко йодыш рӱдӧ министерство ден ведомство-влак дене кылдалтын.

— МЕ чылапат неле пагытыште илена. Уым ыштыде, улшо калык озанлык структурым, духовный сферысе паша йӧным шонылтыде пытарена. Тиде шот мо! Йырым-йырысе среда лӱдыкшыш савырна. Юл угыч вийдар лийшаш. Мый Чебоксар водохранилищым умбакыже кумдангдыме ваштареш шогаш тӱҥалам.

Кызыт, обществым уэмдыме да демократизироватлыме пагытыште, еҥ-влак шке ӱшаныштым, шонымашыштым Совет-влакын пашашт дене кылдат. «Пӱтынь властьым — Совет-влаклан» лозунгым чынже денак илышыш пурташ жап шуын.

Марий калыкын представительже семын мыйын пӱрымашем Россий дене, тысе калык-влакын историйышт

дене кылдалтын. Эреак кугешнен ойленна да ойлена: «Ме россиян улына!» А таче Российын пӱрымашыжым лӱдыкшӧ авалтен. Мый сайлалтам гын, Российысе чыла калыкын да, конешне, тидын шотыштак марий калыкын политический да экономический независимостьшо, культурный самобытностьшо верч шогаш тӱҥалам.

Республикым самоуправленийыш да шкем шке финансироватлымашке кусараш кӱлеш. Модернизаций — производствысо культурым нӧлталме корно. Тудо кид вий паша деч утараш, эн ончычак ӱдырамаш-авам ешыш пӧртылташ полшышаш. Кресаньыкын пӱрымашыже чот азапландара. Тудлан мландын чынже денак озаже лияш полшышо законым лук-

Молодежым, йоча-влакым воспитатлыме проблема тургыжландара. Преступность олам, илым авалтен, кугу лӱдыкшым ышта. Хулиган, спекулянт, рэкетир, жулик, взяткым налше бюрократ-влак ваштареш эн пеҥгыде мерым ышташ кӱлеш.

Российысе кажне калыкын массовый информаций шотышто национальный средствыже лийшаш. Марла молодежный газет ден журнал, ӱдырамаш журнал кӱлыт. «Ончыко» тылзе еда лекшаш, телевидений ден радиошто верысе вещаний утларак лийшаш. М. Шкетан лӱмеш Марий драмтеатрлан пашам ышташыже келшыше условий кӱлеш.

Калык шочмо йылмыжым, литературыжым палыже, культура поянлыкше дене пайдаланен кертше манын, тыршаш тӱҥалам.

ИОНОВ
Евгений Васильевич

1938 ийыште Татар АССР, Куйбышевский районысо Никольский селаште шочын, руш, беспартийный, высший образованиян. Изинек тулыкеш кодын да Марий АССР-ысе Арын ден Кужер йоча пӧртлаште воспитатлалтын. Ремесленный училищым тунем пытарыме деч вара Йошкар-Оласе 116-шо №-ан стройтрестыште кок ий пашам ыштен. Пашазе молодежь школышто кыдалаш образованийым палын да А. М. Горький лӱмеш ПЛТИ-ш тунемаш пурен. Тушеч чодыра озанлык инженер лийын лектын. 1962—1965 ийлаште Тува АССР-ысе Тес-Хемский лесхозышто тӱҥ лесничийлан да директорлан ыштен. 1965 ийыште Марий АССР-ыш пӧртылын да ондак аважын пашам ыштыме лесничествыште лесничийлан шогалын. Туштак кызыт марте пашам ышта. Олык марла сайын мошта.

Ешан, кок шочшыжо уло. Ик эргыже медицинский институтым пытарен, весыже чодыра озанлык инженер лияш ямдылалтеш. Профком председательын заместительже, СТК член.

— ЭЛНАМ тыгай лӱдыкшыш шуктымаште рӱдӧ амаллан чыла кӱкшытысӧ вуйлатыше-влакын компетентный огыл улмыштым шотлем. Садлан вуйлатыше пашаеҥ-влакым ойырен налме да пеҥгыдемден шогалтыме принципым тӱҥ гычак уэмдаш кӱлеш, — палемда тудо. — Сӧрымылан оза огыл улмо койышым, мут ден паша кокласе кӱрылтышым пытарыман.

Властьым еҥ-влакын нимогай тӱшкаштлан пуаш ок лий, тунамак диктатор лектеш. Цивилизаций виянгме кызытсе кӱкшытыштӧ элым вуйлаташ коллективный уш, калыкын ушыжо кӱлеш, лач калык гына чыным муын сеҥа.

Ӱдырамаш-влакын положенийышт, пенсий, инвалид, илыме вер, вуйлатыше пашаеҥ-влакын привилегийышт да моло нергенат ойлаш лиеш. Но чыла нине проблемым власть шотышто йодышым решатлыде решатлаш ок лий. Властьым Советлан пуымо йодыш Российысе калык депутат-влак корпус деч моткоч чот зависитлаш тӱҥалеш. Лач власть нерген йодышым чын решитлымек гына, протекционизмым, коррупцийым, кумовством да моло осал койышым пытараш лиеш.

Депутатлан сайлалтам гын, избиратель-влак дене кылым пеҥгыдемдышашлан, эреак каҥашен шогышашлан, шонымашыштым шотыш налшашлан округысо кажне районышто, кугурак населенный пунктлаште общественный тӱҥалтыш почеш пашам ыштыше внештатный секретариатым ышташ шонем.

Мландылан да производство средствалан собственность шотышто йодышым мучаш марте рашемден шуктыман.

Мланде шотышто йодышышто ик тӱр гыч весыш лупшалтме огеш кӱл. Колхоз-влакым тӱрыс шалатен колтымо нерген огына ойло, но молан налаш кумылан улшо-влаклан мландым пуаш огыл? Да арендыш огыл, а шке собственность семын. Мландылан собственность тек тӱрлӧ лиеш, а кудыжо пайдалырак улмым илыш ончыкта.

Тыгак производство средствылан ат. Пашазе предприятийым кучышо лиеш гын, качество, сатун ассортиментше, лукшо-влакын монополийышт, тыге гын, дефицит шотыштат йодыш корангдалтеш.

КАЛЕНТЬЕВ
Александр Анатольевич

1954 ийыште Саратовский областьысе Энгельс олаште служащий ешеш шочын, руш. Школ деч вара заводышто пашам ыштен, армийыште служитлен. 1981 ийыште Казаньысе государственный университетын юридический факультетшым тунем пытарен да МАССР-ыш Волжский межрайонный прокуратурыш прокурорын полышкалышыжлан колталтын. Туштак 1984 ийыште КПСС членыш пурен да вес ийынже У Торъял районысо прокурорлан шогалтеныт. 1988 ий гыч Волжский межрайонный прокурорлан пашам ышта. Ешан. Ватыже — заводышто юрисконсульт, ӱдыржӧ — тунемше.

КПСС Волжский горком член да КПСС обкомын внештатный инструкторжо.

— САЙ законым профессионал веле луктын кертеш. У да пайдалын пашам ыштыше закон-влакым лукташ, правовой государствым ышташ шке шинчымашем да опытем тӱрыс пуэн тыршаш тӱҥалам.

Избиратель-влаклан ешартыш корным чоҥаш, дворец-влакым да тулеч молымат ышташ сӧраш ом тӱҥал, вет кажнылан раш: экономикын кызытсе гай состоянийже да бюджетыште дефицит годым тидым пошкудо кӱшеш гына ышташ лиеш. Садлан бюджетым формироватлыме годым эн кӱлешанжым ойыраш кӱлеш, а тыгайжылан таче социальный сферым, продовольствийым да калык кучылтмо сатум шотлыман. Нине йодышым решатлымашке предприятий-влакын кучылтдымо средстваштым ушыман, а тидыже 100 миллиард утла тенге. Тидым Совет-влакын шке территорийыштышт реальный властьыштым виянгдыме, пайдале налоговый система негызеш нунын финанс положенийыштым пеҥгыдемдыме годым веле ышташ лиеш. Совет-влаклан тичмаш властьым совет да партийный орган-влак коклаште властьым чын шеледыме годым гына пуаш лиеш, а тидлан партий-влак нерген законым лукташ кӱлеш.

Мый социализм верч шогем. садлан производство средствылан да мландылан частный собственность нерген темлымашым сайлан ом шотло. Ял озанлыкыште тӱрлӧ озанлык йӧным кучылташ лиеш, могайым ойырен налаш — тиде мландыште пашам ыштыше-влакын шке пашашт.

Мый кеч-могай озанлык сферыште монополий ваштареш улам. Садлан антимонопольный законодательствым приниматлаш кӱлешлан шотлем.

Ик тӱҥ йодышлан экологий йодышым ойырем. Йырым-йырысе среда нерген пайдале да виян законым лукман.

Перестройка тӱҥалтыште законность да правопорядке нерген йодыш-влак ӧрдыжеш кодыныт. Преступник-влак дек гуманный лийме нерген мутланаш сита, честный совет граждан-влакым аралыме нерген шонаш кӱлеш.

Мый СССР-ын тичмашлыкше верч улам, но Российлан энгек деч посна.

ТОРОПОВ
Лев Николаевич

1950 ийыште шочын, беспартийный, высший образованиян, ешан, кок йочаже уло, руш. 1969 ийыште Марий целлюлоз-кагаз техникумым тунем пытарыме деч вара армийыште служитлен, туштак партийыш пурен. Служба гыч пӧртылмӧ деч вара ВНИИБ-ыш пашаш пурен, институтышто угыч тунемаш тӱҥалын — тушкыжо армий деч ончычак пурен улмаш. 1975 ийыште тӱрлын шӱктарен партий гыч луктыныт. 1978 ийыште Казанский химико-технологический институтым тунем пытарен. Кызыт Марий ЦБК-ште целлюлоз производствын начальникшылан пашам ышта. Комбинатысе СТК член, производствысо СТК председатель.

— МЫЙЫН сайлымаш деч ончычсо да илыш платформем шуко позиций шотышто Российысе общественно-патриотический движений-влакын платформышт дене келшен толеш, тудыжо «Советская Россия» газетеш 1989 ий 30 декабрьыште печатлалтын ыле. Тушеч икмыняр тӱҥ моментшым палемдынем. Эн ончыч административно-озанлык вуйлатыме шке системым ышташ, тудыжо республикын пашашкыже союзный орган-влакын шӱшкылтмыштлан чарак лийшаш. Россий шке экономический куатше дене шке тичмашын пайдаланышаш, вес союзный республика-влакын илыш уровеньыштым искусственно кугемдаш ятыр лу миллиард тенгем союзный бюджетыш колтышаш огыл.

Союз кӧргыштӧ республика-влаклан налог пропорциональный лийшаш. Экономикым демократизироватлыме, промышленный да моло предприятийлан чынжымак шке вуя пашам ышташ йӧным пуымо негызеш веле республика ден регион-влакым озанлык расчетыш кусараш лиеш.

Кресаньык мландылан тичмаш оза лийшаш, ыштен налме продуктшым шонымыж семын кучылт кертшаш. Пашам организоватлыме йӧнымат шке гына ойырен налшаш, партийный функционер-влак шӱшкылтшаш огытыл.

Кризис гыч лекташ, преступностьым сеҥаш да правам аралыше орган-влакын чапыштым нӧлталаш манын, ятыр ийла жапыште калыкым толен погымо поянлыкыштым теневой экономикын делецше, бюрократ-взяточник, спекулянт-перекупщик-влак деч закон почеш поген налаш кӱлеш. Вуйлатыме аппаратым эрыктыман, шке служебный положенийыштым пайдалыклан кучылтшо, элым йорлештарыше чыла титакан еҥым мут кучаш шогалташ кӱлеш.

Россий — шуко национальностян республика да нунын кокла гыч иктыжат привилегиян лийшаш огыл.

ФЕЦЮХ
Петр Семенович

1940 ийыште шочын, украинец, 1962 ий гыч КПСС член. Пашам Украинский ССР-ысе машиностроительный заводышто токарь семын ышташ тӱҥалын. Армийыште служитлыме деч вара Н. К. Крупская лӱмеш Марий государственный педагогический институтышто тунемын. 1966 ийыште Красногорский поселкысо 1-ше №-ан кыдалаш школын директоржылан колталтын. 1975 ий гыч 2-шо №-ан кыдалаш школын директоржылан ышта. КПСС Звенигово райком член. Красногорский поселковый Советын калык депутатше, Марий областной парторганизацийын ревизионный комиссийжын членже. Марий АССР школын заслуженный туныктышыжо, «Калык просвещенийын отличникше». Ешан, кок йочаже да кок уныкаже улыт.

— ИЛЫШЫШТЫНА улшо проблема-влакым решатлышашлан мемнан сай образованиян пашаче да интеллектуальный вийна лийшаш. Образованийым виянгдымаш, еҥ-влаклан жаплан келшыше шинчымашым пуымаш гына элнам вес элла дене таҥасен кертме кӱкшытыш нӧлтал сеҥат. Садлан тидым эн ончыч шуктышаш государственный задача семын аклем. Но образованийым виянгдыме йодыш кызытеш правительствын экономический программыштыже ӧрдыжеш кодын. Образованийым уэмдышашлан учебный заведений-влакым чоҥаш, туныктышо-влакын илыш да паша условийыштым саемдаш, школ ден вуз-влакым жаплан келшыше оборудований дене пойдараш ассигнованийым, шагал гын, кок пачаш кугемдыман. Школ-влакын материальный положенийыштым юватылде тӧремдыман, тидлан шеф-влакым пеҥгыдемдыме дене гына серлагыман огыл, тыгак предприятий-влакын отчисленийышт кӱшеш централизованный фондым ыштыман.

Мыйым национальный школ проблема тургыжландара. 2-шо гыч 11-ше класс марте Марий АССР-ын историйжым, культурыжым да литературыжым обязательно туныкташ тӱҥалаш кӱлеш манын шотлем.

Мый чыла социальный группын интересше верч тыршаш тӱҥалам.

Экономический самостоятельностьым предприятий-влаклан пуымым экономический проблема-влакым решатлымаште тӱҥлан шотлем.

Мыйын шонымаште, таче тӱҥжӧ теве мо: экономический да политический илышыште таза процессым виянгдаш, чыла еҥ, наций ден народность-влак коклаште поро кылым тӱҥ верыш шындаш, икте-весе коклаште утларак поро лияш. Тидын годымак теневой экономика, коррупций да мафий ваштареш кучедалмаште мут гыч пашашке куснаш.

Сылнымут толкыныште

Шернурем-моторем мый моктен мурем

МАРИЙ поэзий каваште шке ныжыл йӱкшӧ дене ойыртемалтеш поэт Алексей Январев. Тений тудо 75 ийым тема. Кумылжо самырыкше годсылак шолеш, сандене поэт кызытат кидышкыже ручкам чӱчкыдын налеш

Алексей Январевын первый почеламутшо 61 ий ончыч «Марий коммуна» газетеш савыкталтын. Тудо утларакше поэт-лирик семын палыме. Пӱртӱс нерген шуко возен. Шке шӱм мурыжым шочмо-кушмо Шернур кундемжылан, пашам йӧратыше калыкшылан пӧлеклен, пошкудыжо-влакын Кугу Отечественный сарыште патырлыкым ончыктымыштлан вуйжым сава. Лач тидын нергенак возымо почеламут-влакым Алексей Январевын первый книгашкыже пуртымо. Тудо «Ош пеледыш» лӱм дене 1964 ийыште савыкталтын.

Поэт эше самырыкше годым ойырен налме темыжым кызытат огеш кудалте: шочмо кундемжым, поро кумылан пошкудыжо-влакым ончычсо семынак чапландара. Лаж вел мурызо Алексей Январевым шочмо кечыж дене саламлена да тудын пытартыш жапыште возымо почеламутшо-влакым уло кумылын лудаш лекташ темлена.

Мӧҥгем

Волгыдо урем,
Ошкылал пурем,
Шерге Шернурем
Мокталтен мурем.

Шерге Шернурем,
Тый мӧҥгем улат.
Шӱм-чонем, мурем
Пойдарен толат.

Кушко мый ом лек —
Эреак шарнем.
Садак тый декет
Савырна корнем.

Сылне сай верем,
Мыйынак улат.
Шочмо Шернурем,
Шӱм-кылем — тылат.

Кеч мый пеш тораш
Лектын кудалам,
Мландышкем возаш
Мӧҥгышкак толам!

Мотор Сарда

Мотор Сарда—сӧрал
кундем.
Кеҥеж шарнем уэш.
Ила вет тушто ик родем,
Ужмем моткоч шуэш.

Кӱсле кылем
лыжган шоктем,
Пеле йӱк ден мурем.
Иктаж гана пестет воктен
Шым ошкылал пурем...

Родем ушан, сӧрал айдем,
Озанлыкым куча.
Шуэш чечен марий пайрем,
Ушаҥдымат вуча.

Сар шӱшпыкшат,
сар шӱшпыкшат
Кундемым шергылта
Сӧртажым тайыл
кӱшкытшат
Поснажым шаралта.

Ойлем мый виган,
чыҥымак,
Ит сыре, сай йолташ.

Сарда ынде мотор, у вер—
Пиалым кондена.
Ялет мучкат ужар садер—
Шке кид ден шындена...

Сарда ила у илыш ден.
У койышым пурта.
Тыгайым
моктыде ок керт,
Ок турко ик еҥат.

Овдакий

Палашат ыш лий
Садерла шеҥгеч.
— Павыл Овдакий,
Тый толат кушеч?..

Ужым картычкетым,
«Кӧ тыгай?»—шонем...
Ужым кап-кылетым —
Лекте шӱм-чонем.

Нералтен от кийыс,
Пашалан кертат.
Ну и Овдакий, тый
Молодец улат!

Умырым илаш
Кок гана ок лий.
Ой, чонем йӱла—
Полшо, Овдакий.

— Тый садерыш лек,
Але клубыш мий!
Молыжо керек...—
Мане Овдакий.

Шопке шондык

Шопке шондык тичак уло
Шере торык шомакем.
Поро таҥ,
тый колышт веле,
Тачe луктын каласем.

Тиде мут —
муремлан лийже...

Шулдалеш мотор
пайремже—
Кап-кылем уэш чия.

Тӱмыр-шӱвырланак верчын
Ший аршашым сакалтем.
Марий калык ончык
лектын,
Шер теммешкак чӱчкалтем.

Ачамын тошкемже

Ачамын вер-шӧржӧ:
Ломберже, куэрже.
Тошкемже—ужар тагына.
Ой, кажне кеҥежым
Чевер мӧр-эҥежым
Ме коштна погалын гына...

Ик лукышто ото,
Шукертсе, пеш тошто—
Тул пыштыме шаге шоген.
Агавайрем кечын,
Мотор ото дечын
Кӱсле йӱк
сӧралын йоҥген...

Мыжер гай кожерже,
Посто гай цулгерже—
А пӱгыльмӧ —
шӧртньӧ кечен.
Каталтын вола гын,
Шем рокыш возеш гын,
Кертеш ыле угыч шытен.

Сирень пеледалтын,
Укшат тодылалтын —
Осал вий
пушеҥгым туржеш...
Садлан тиде верчын,
Ужар мландывачын
Изи мардеж
шортын куржеш.

Ачамын тошкемже...
Шортешыс чонемже
Моткоч чапле ыле,
калтак...
Пушеҥге руалте
Да пундыш кушкалте...

КОНЦЕРТ КЕЛШЕН

КУГУНУР селасе культура пӧртын сценыштыже тӱрлӧ творческий коллектив чӱчкыдын шке мастарлыкшым ончыкта. А тений эн ончыч «Марий памаш» фольклорно - этнографический ансамбль толын ыле. Калыклан концерт келшен. Вет программыш Советский, Медведево, Курык марий, Шернур, Волжск велнысе, Башкир да Татар АССР-ласе марий-влакын муро ден куштымашыштым пуртымо.

Кажне номерым ончышо-влак шокшын вашлийыч. Гармонист-влак Г. Семенов ден В. Архиповат мастарын шоктат. Кеч шинчышетла тавалтен колто. Шӱвырзӧ С. Герасимоват, ныжыл семым луктын, кумылым нӧлта.

Художественный руководитель В. Николаев ден балетмейстер М. Семенова сай концертым ямдыленыт.

Р. ПИДАЛИН.

Оршанка район.

* * *

КУЖЕНЕР районысо Пывансола пеле кыдалаш школын учительский коллективше калык творчествым пагала веле огыл, шкежат художественный самодеятельностьышто активно участвоватла. Кызыт нунын ыштыме «Мур сескем» ансамбльым Пывансолаштат, моло пошкудо яллаштат сайын палат. Туныктышо-влак А. Д. Якимован, В. И. Якимовын, Н. И. Каменщикован, В. Ф. Поликарпован, школ пашаеҥ-влак Г. И. Яндемеровын, А. В. Шамован, колхоз йоча сад вуйлатыше Е. А. Каменщиковын мастарлыкыштлан куанет.

Коллективым Л. М. Константинова вуйлата. Любовь Михайловна «Ал сескем» йоча хореографический ансамбль денат паша ышташ жапым муэш. Йоча-влак, туныктышо-шамычым ончен, шкештат ансамбльыш коштыт, марий мурым, куштымашым йӧратен кушкыт.

И. Речкин фотожо.

ПЕРЕСТРОЙКЫМ— КӦРГӦ ГЫЧ

РАЙЦЕНТР пич теле омо дене мален помыжалте. Пошкудо матрушкан чайым йӱэш, вошт ӱпшалтеш.

Таза кап-кылан милиций лейтенант СПТУ общежитиеш кастене сусыргышо шола шӱргыжым ниялтыш, лу шолт шоктымеш карнышке. Йӱдым возымо серышыжым йӱкын лудаш пиже.

«Элексей, кугу деч кугу салам лийже! Йолташ, тыйым шоналтемат, кӧргылан ала-можо ласка огыл. Умбакыже арам шыч тунем. Кандаш классеш тений шагалже шогалеш. Математика дене классыштына эн тале ыльыч, олимпиадыште, конкурсышто тыйым иктат сеҥен ыш керт. Тунемаш вараш кодын отыл. Палет Овдачи кокайым? Куд классым веле пытарен, вараже кас школыш коштын. Тений аттестатым налшаш. Теве кушто характер!

Нигунамат тыйым ом мондо. Мемнан починкаште эн пагалыме, ныжылге рвезе ыльыч. Ала механизатор корно дене кайынет? Колаш тӧченам, пуйто трактор дене ыштет. Чын мо? Адак ялыште ойлат, тый Сибирь гычет вашке мӧҥгӧ пӧртылат. Толын шуат гын, виган милиций отделыш пуро. Тыштак лиям дыр.

Ужмешкына чеверын. Тыйын йолташет Сидыр...»

Сидырлан кечывалымат каналташ пӱрен огыл улмаш. Телефон дене ялыш ӱжыч. «тӱҥале изи хулиганство гыч, — маньыч, — но кугушко савырнен кертеш!» Корным сайын палыше шофер лакылаштат скоростьым ыш иземде.

Клуб ончылан калык погынымо вереш машина кож-ж шогале, кыдачше пуйто йошкар потам ӱшталтыме.

— Пазар почылтын огыл дыр? — Палыме трактористше деч йодо Сидыр. Вашмутым вучен шуктыдеак, писте воктек лишеме. Пушеҥгым ӧндалын, пыкше шогылтшо айдемын удыркалалт пытыше лавыран чурийжым ончале, палыш: Элексей!

— Ну и вашлиймаш! — ала-кӧ нелын шӱлалтыш. — Сидыр, погалте веле. Кӱлеш лийын вет тынар лӧкаш! Пуйто нигунам аракам ужын огыл, тьфу!

Сибирь гыч пӧртылшӧ изи годсо йолташыжын нерген тыгай ойым колын, лейтенантлан пелтыме кӱртньым нелын колтымыжлак чучо. Йӱшым вачыж гыч кучыш, рӱзалтыш. Тудыжо шинчам веле почо: «О, друг, дай лапу», — ыштале, шупшалашат тӧчыш, вара уэш лывыжгыш.

— Мӱндыр верже гыч толынат, кум кече ынде кленча воктеч ойырлен огыл. Тачыже Кори вате шешке деч йыгылен-йыгылен йӱын. — Элексейын аваже, иралше икмарда ӱдырамаш, шинчавӱд йӧре ойла.

— Когой ден Толятше тыгай лийын огытылыс? Тидыжым, межнечым, ӱеш-мӱеш лоҥгынат да... теве кушкыла тортам пӱтырале. Качырий кумам нимолан огыл кок гана шелын колтыш. — Погор кува шыдешкен ойла.

— Делам йолташ судыш колтыман! — лудо поҥдашым чытырыктен, Йыван кугыза кидым чытамсырын лупшале. — А кызытеш — айныктарыме верыш, тек айдеме лӱмым умбакыже ок амыртыл. Урок лийже!

Свидетель-влакым йодышт налмек, Сидыр изи хулиганство нерген протоколым возыш, кидым пыштыктыш, титаканым машинаш шӱкале.

Газик ваштареш тыртыш шӱргывылышан самырык ӱдырамаш шога. Кидыштыже — аза.

— Сидыр, шоналте, мом тый кызыт ыштет? — вичкыж йӱкан пелаш уремым йоҥгалтара. — Вожылдымыла, йолташет ӱмбак ала-могай кагазым возгалет. лучко суткалан шындынет. Вет тудо шкетын огыл. Меат йочаж дене пырля отделышкет мием шинчына. Кодо тудым, юмо да тый лий!

— Закон, еҥгай, закон! Йоча модыш дене модаш толын огынал. Алмаштыш вургемым кондо да... Шкежак таум ышташ тӱҥгалат.

— Эше таум ыштыктынеже! Вот кузе мутланеда улмаш. Чинан еҥ тутаяк лиймаш.

Элексейынат уш пурымыла лиеш. «Ты шутишь, друг», — манеш. — «Йӧра, миен шумек, кутырена»...

Мокмыран кече эртыш. Эрдене милиционер калаян омсам почеш. Йолташыжын тугакшат кужака шӱргывылышыже утларак кошаргымыла коеш Шинчажат келгемын. Южо кастене я эрдене йолташ коклаште чон пытен мутланымашат лиеда. «Чот подылаш тунемынат улмаш». — манмылан Элексей ик семынак вашешта: «Арака язькан огыл, логар керемет титакан».

Кукшо нарыште кийышыжла, тудо илышым лончылен. «Пашадарым мушкедыме пайрем, тӱрлӧ-тӱрлӧ кечым палемдыме деч молыжым мом сайым ыштыме? Нимом. А пырля тунемме йолташ-влакым налаш гын? Семон— районышто палыме хирург. Йыван Ивук ден Корий механизатор улыт. Володя, Элыксандр — министерствыште... Шотлаш парнят ок сите. Кажныжат чонлан келшыше сомылым верештын, мо дене гынат пайдам кондаш тырша. Шкалан, эллан... Тудо гына корно вожеш киен кодын. Эсогыл эн лишыл йолташыже — Сидыр, изи годым чыр-чыр оравам пырля шӱкен куржталме йолташыже, — тудым кызыт тышке пуртен шынден. Командым пуа: «Эй, тушто, «курортник-влак», подъем! Эр кочкышым ышташ да — пашаш!»

Йӧржымат йӧр манаш ок лий. Адакшым урем дене кайымымак налаш. Кажне гана шӱргеш тул пижеш. Преступник семын кидым шеҥгек кучет, шӱртньылат гынат, ошкылат. Райцентр ола огыл шол. Кажне йолтошкалтыште палыме айдемым ужат. Ончалтышым мландыш кусарет. Капым ала-можо име дене шуркала. Теве кушкыла корным пышта улмаш кочо лем, аяр лем. Решотка коклаш! Сидыр титакан мо? Шкемын йоҥылыш!..»

* * *

ТУЖВАЧЫН омсам тӱкалтышт. Лейтенант кительжым тӧрлатыш, омса могырыш «лиеш» пелештыш.

— О-о, Элексей! Молодец, монден отыл! — пурышым ужын шыргыжале. — А мый, шоныштым, ужаргымеш сыренат, садлан ӱжыктымат от пу. Кузерак илыштат? Шинчен лектынат...

— Тутак... Э, тутак огыл, ынде подылмым чарненам гак. Пале, тунеммемат чыда монден пытаренам улмаш. Уэш ончалаш перныш. Мый механизаций школыш пураш шонен тольым.

— Тазалыкетше кузе? Больницыште кийымметым такше колын омыл. Шинчатат тӧрланен дыр?

— Электросваркым ончымылан кӧра изиш коршта ыле, но тудлан жап ятырыс. Теве справкемат уло.

— Сай тыгеже... Вот мо, айда рестораныш. Касым палемдена, моҥь. Тачe пашадарым налынам, — Сидыр тарваныш.

— Чу, арам алгаштарет. Мый ынде лимонадым веле...

— Айда, ит ойлышт, кайышна! Языкеш ом пуро. Лимонад гын, лимонад.

— Школыш йодмашым пуэнам. Кастене тунемаш шонем, — мане Элексей. — А училищыште мыланем куштылгырак лиеш. Сибирьыште трелевщиклан полышкаленамыс...

Лейтенант сейфым почо. Йолташыжлан канде конвертым кучыктыш.

— Тыланет колтен шуктен омыл ыле, — мане. — А мо, кӱлынак пижаш гын, кынервуйымат пурлаш лиеш. Овдачи кокайымак налаш...

* * *

ЯРА мут лонтам шеҥын лектын, Элексей перестройкым кӧргӧ гыч тӱҥалын. Але шукерте огыл райцентрыште кутыркален шогылтна. Туддеч вара Йошкар-Олаште совхоз-техникумым тунем лектын. Кызыт СПТУ-што механизаторлан туныкта.

— А куш лие таза кап-кылан милице лейтенант йолташет? — йодым тудын деч.

— ЛТП-ште шинча, — мане Элексей. — Тенгече ужаш миймыым. — Вот вет илыш кузе савырнылеш, княмат!

Шумат ПЕРЕСТРОЙКИН.

„Марийская правда" газет воза

Газет пашазе классын, крестьянствын да инженерно-технический пашаеҥ-влакын представительыштын всесоюзный совещанийышт нерген каласкала да тушто М. С. Горбачевын ойлымо речьшым лудаш темла.

Номерыште сайлымаш деч ончычсо кампаний нерген каласкалыше материаллан кугу вер ойыралтеш.

УВЕРТАРЕНА, ПАЛДАРЕНА

ОНЧЫЗА

7 канал. 6.30—120 минут. 8.35—Авам, ачам да мый. 9.05—Мӧҥгысӧ академий. 9.35—Талукын ужашыже. Январь. 10.35—«Пейзаж на фоне стены». Док. фильм. 10.55—Палыме, по ӧрыктарыше. 11.55—«Сладки мне родные звуки». 12.25—«Третий звонок». Документально-публицистический фильм. 13.35—Сеҥыше-влак. 14.45—Концерт. 15.25—Л. Быковын фильмже да рольжо-влак. «Максим Перепелица». 16.55

фон 5-53-81. 7.30—Поро эр, Марий эл! Эфирыште—увер: шуматкече гыч шуматкече марте. 15.15 — «Мнений» программа. 15.45—«Марла мутланаш тунемына» радиошкол. 17.15—«Ровесник». Самырык-влаклан передача. 17.55—Увертарымаш.

ТЕАТР

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ руш драмтеатр

«Гарольд и Мод»—18.

МАРГОСФИЛАРМОНИЙ (В. И. Ленин лӱмеш куль-

Кеч мый пеш тораш
Лектын кудалам,
Млалдыткем возаш
Мöнгышкак толам!

Мотор Сарда

Мотор Сарда—сöрал
кундем.
Коклан шарнем уэш.
Ила вет тушто ик родем,
Ужмем моткоч шуэш.

Кӱсле йылмем
лыжган шоктем,
Пеле йӱк ден мурем.
Иктаж гана пестет воктен
Шып ошкылал пурем...

Родем ушан, сöрал айдем,
Ояндыкым куча.
Шуэш чечен марий пайрем,
Ушаныкмат вуча.

Сар шӱшпыкшат,
сар шӱшпыкшат
Кундемым шергылта
Сюлтажын тайыл
кӱкшыгшат
Постожым шаралта.

Вачай,
гармоньым шупшылал,
Уремыш легылда.
Мур семым
вичкыжын налдал.
Сöралым лугылда...

Вет тыйын уло мӱй шомак
Ен чонышко пышташ.

Ужым картычкетым,
«Кö тыгай?»—шонем...
Ужым кап-кылетым —
Лекте шӱм-чонем.

Нералтен от кийыс,
Пашалан кертат.
Ну и Овдакий, тый
Молодец улат!

Умырым илаш
Кок гана ок лий.
Ой, чонем йӱла—
Полшо, Овдакий.

— Тый садерыш лек,
Але клубыш мий!
Молыжо керек...—
Мане Овдакий.

Шопке шондык

Шопке шондык тичак уло
Шере торык шомакем.
Поро таҥ,
тый колышт веле,
Таче луктын каласем.

Тиде мут —
муремлаш лийже
Нужыл, нужыл марий сем.
Сылне мурын уло вийже
Сöрастараш пӱртӱсем.

Шергылтеш гын эрып-водып
Тиде чапле муро сем,
Эр пашашке лекмыж годым
Куана пашазе еҥ.

Тувыр-шовыр вургемемже
Шондык пундаштак кил.

Тул пыштыме шаге шогеп.
Агавайрем кечын,
Мотор ото дечын
Кӱсле йӱк
сöралын йоҥгеп...

Мыжер гай кожерже,
Посто гай цулгерже—
А пӱгыльмö —
шӧртньö кечеп.
Каталтып вола гып,
Шем рокыш возеш гып,
Кертеш ыле угыч шытеп.

Сирень пеледалтып,
Укшат тодылалтып —
Осал вий
пушеҥгым туржеш...
Садлан тиде верчып,
Ужар млапдывачып
Изи мардеж
шортып куржеш.

Ачамын тошкемже...
Шортешыс чонемже
Моткоч чапле ыле,
калтак...
Пушеҥге руалте
Да пундыш куклалте,
Сöрем кошкен пытыш
йылтак.

Памаш петыралте,
Пураже уралте.
Йогеп пурыш туш аяр вӱд.
Ачамын тошкемже—
Ломберже, куэрже—
Конча омешем кажне йӱд.

Алексей ЯНВАРЕВ.

Е. А. Каменщиковын мастарлыкыштлан куанет.

Коллективым Л. М. Константинова вуйлата. Любовь Михайловна «Ал сескем» йоча хореографический ансамбль денат пашам ышташ жапым муэш. Йоча-влак, туныктышо-шамычым ончен, шкештат ансамбльыш коштыт, марий мурым, куштымашым йöратен кушкыт.

П. Речкинын фотожо.

„Марийская правда" газет воза

Газет пашазе классын, крестьянствын да инженерно-технический пашаеҥ-влакын представительыштын всесоюзный совещанийыште нерген каласкала да тушто М. С. Горбачевын ойлымо речьшым лудаш темла.

Номерыште сайлымаш деч ончычсо кампаний нерген каласкалыше материал-лан кугу вер ойыралтеш.

МОЛАН ЛУМ ОШО?

Новелла

КАС ВЕЛЕШ помыжалтше мардеж йӱдвошт ыш лыплане. Эр велеш гына алжым йомдарыш. Тыгодымак ик пӱртӱс вийым весе алмаштыш, кава гыч ош лум велаш тӱҥале. Тений первый гана. Тутае ошо, ошо! Аламо татыште уло тӱням авалтыш, чоныш волгыдым ешарыш.

Садикыш каяш лекмеке, чукаемат ош лумым ужын шуктыш ма, уке ма, изи чонжо куан дене тӱргоч теме, витне.

— Ачай,—шыман шокта йӱкшö.—Ончо, лум могай ошо!

Тылеч вара вигак йодыш шочо:

— Ачай,—манеш тудо,—молан лум ошо?

— Ошо да садлан,—кенеташте вашештен шым керт.

Но ӱдыремлан тиде ой ыш келше. Угыч да угыч яча. Подышыжо вашмут деч посна кодмыланак кöра аламо, нер шупшылмо йӱкымат лукто. Но тетла кычалтылмым чарныш.

Колоем садикыште коден, паша верышкем тарванышым. Лум тугак велеш. Ошо, ошо. Содыки молан тудо ошо?

А лум чарнашат ок шоно. Кидкопам шаралтышым. Тушко вигак икмыняр лум пырче камвозо. Камвозо да тыманмеш шулыш, тыгыдетыгыде гына вӱд пырчыш савырныш. Теве ошо ман ынде. Тӱсшат ыш код.

Паша верышкем миен шумекем, тиде йодыш йöршын ушем гыч лектын возо. Кидыш карандашым налын, яндар кагазеш чертежым ыштaш тӱҥальым.

Кечывал шумымат шым шиж. Пальтом шоҥалын, столовыйыш каяш лектым. Ончем, ик пöрт воктене шогышо икмыняр куэ коклаште йоча-шамыч пеш веселан юарлат. Вот кöн нимогай ойгыжо уке, шоналтышым. Нунат первый лумлан моткоч куаненыт. Тудым кидыш пентыдемден, чара пушеҥге укш лонгашке шуэн колтат. Тыгодым ала-кушто пырыс магыралтыш. Йӱкшö йöсын гына шоктыш. Э-э, теве йоча-шамычет мом ыштылыт улмаш. Тогдайышым. Ик пушеҥгын кӱжгырак укш воктене пызнен шичше олавула пырысым ужылалтышым. Пырысшат огыл, иге веле улмаш. Поро шонымашем кочо шыде авалтыш.

— Мом те тыште ыштылыда!—кычкыральым..

Рвезе-влак трукышто нигуш пурен каяш öрын шогальыч. Но тидыже жаплан веле. Вара тыманмеш куржын колтышт. Куэ воктене шкетак шоген кодым. Ончалтышем пырыс иге могырыш савырышым. Тудыжо утарыше еҥым порын гына ончале, уэш куэ тӱҥыш пызныш. Пунжо кужу-кужу, моткоч мотор. «Але вара тыгай пырысым уремыш колташ лиеш»,—шоналтышым. «Кис-кис»,—куэ деке лишкырак лишемым, кидем шуялтышым. Тудыжо почшым гына пӱтырале. Но кидыш ӱшаненак тольо. Нальым мый тудым кидышкем да тупшо гыч шыман ниялтышым.

Кенета шеҥгелнем вичкыж, но шыде йӱкын сигыралме шоктыш.

— Э-эй-й! Ну-ка, кызытак колто! Яндар южышко ик татланат луктын колташ ок лий! Вигак руалташ вашкат! Вор тӱшка!

Умбакыже мом гына ойлышт ыш пытаре, каласенат шукташ ок лий да йылмемжат ок савырне. Мый нигуш пурен каяш öрынам, вашешыже ик шомакымат пелештен ом керт.

— Вуеш ида нал,—вара пыкше гына мутем лекте. Тетла тудым колышташ шым тӱҥал. Кидем гыч пырыс игым колтен, илалше кува деч вашкерак савырнышым да столовый велыш ошкыльым.

Но кечывал годымат, варажымат ты сӱрет ушем гыч лектын ыш керт. Мондаш манын, лӱмынак чукаем шарналтышым. Тудыжо шкеак ӱдыремын йодышыжо деке пöртылтыш: «Ачай, молан лум ошо?»

Шым чыте, ты йодышым йолташемлан пуышым. Но тудыжо вачыжым веле туртыктыш.

Умбакыже тыршем. Ош лум гаяк волгыдо тӱсан кагазыште чертежым ыштем. Утым шонымем дене карандашем вес велкыла тарваныш. Йоҥгылыш вияшым корен шындышым. Адак пкемым ятлен, ластикым налын, уто вияшым ӱштын кудалтышым. Ындыжым пуйто яндарынак коеш, но тӱслен ончалат гын, садак палым ужат. Ала мыят таче лийше сӱретым ушем гыч тыгак ӱштыл кудалтем да иктаж-кунам тиде пале уэш шинчамлан перна. Пуйто чынак шолыштнем улмаш. Шонен лукташ кӱлеш вет.

Ош кагаз, ош лум... ош чон. Уке, чон яндар лийшаш. Шулышо лум вӱд гай яндар. Ала садланак лум ошо? Ала садланак ош кагазысе чертежемат ондалтышым ок чыте, тудланат чынлык кӱлеш.

Тыге тӱрлым шонкален, паша кечем кошартышым. Ӱдыремым налаш садикыш ошкыльым.

Садик гыч лекмеке, ӱдыремлан молан лумын ошо улмыжым умылтарынем гына ыле, тудо мыйым ончылтыш.

— Ачай, палет, молан лум ошо?

Пычкемышалтын гынат, ӱмбакем ончышо чоя ончалтышым раш шижым.

— Молан?—йодым.

— Тудо яндар, садлан ошо.

Колоемын вашмутшо чонышкемак шуо. Чытен кертде нальым мый тудым кидышкем да шокшын гына шупшальым.

Юрий СОЛОВЬЕВ.

Шыргыжалына мо вара?

Йодмаш гыч

МЫЙ, Писарев Виталий Петрович, чынак кум кече пашаште лийын омыл. А тиде тыге лие: «120 минут» передачым ончымо годым, психиатр Чумакын ойлымыжо почеш, кран гыч ик стакан вӱдым темен шындышым. Варажe, сеанс пытышат, садетым подыл колтышым. Кузе подылынам, туге мален колтенам, нимат ом шарне. Таче гына помыжалтым. Сандене пашаш толдымемлан мыйым огыл, а Чумакым титаклыман. Тек тудо штрафым тӱла.

* * *

ПРОФКОМЫШ орол Миклай деч: «Правленийыш кок мужыр портышкем пурен манын, Овдачи ойлыш. Мо палем, мемнан колхозышто 13 орол уло. Мутат уке, коло куд йолыш пыл портышкемым от шурал. Мыйын портышкемем кодшо ийынак шӱтлен, Овдачиемынат рожын. Сандене кок мужыржымат мыланем пуаш йодам. Тиде мыланнат, Родиныланат полыш лиеш».

Семен МИКЛАЙ погеп.

УВЕРТАРЕНА, ПАЛДАРЕНА

ОНЧЫЗА

7 канал. 6.30—120 минут. 8.35—Авам, ачам да мый. 9.05—Мöнгысö академий. 9.35—Талукын ужашыже. Январь. 10.35—«Пейзаж на фоне стены». Док. фильм. 10.55—Палыме, по брыктарыше. 11.55—«Сладки мне родные звуки». 12.25—«Третий звонок». Документально-публицистический фильм. 13.35—Сеҥыше-влак. 14.45—Концерт. 15.25—Л. Быковын фильмже да рольжо-влак. «Максим Перепелица». 16.55 Мультфильм. 17.25—«Шонаппыл» фестиваль. ФРГ. 18.00—Тӱнямбалсе панорама. 18.45—Г. Свиридов. «Маленький триптих». 18.55 —«Джинджер и Фред». Худ. фильм. 21.00—Жап. 21.30—Музыка эфирыште (У ий годсо программа угыч ончыктaлтеш).

12 канал. 8.00—Гимнастика. 8.15—«Волги дно золотое». Док. телефильм. 8.45—Фестивальын урокшо. 9.25—«Щит и меч». Худ. фильм. 1 да 2 фильм. 12.30—Прогресс. Информаций. Реклама. 13.00—НБА-се профессионал-влак коклаште США-н баскетбол дене чемпионатше. 14.00—«Испытание правдой». Док. телефильм. 14.30—«Эфирыште — Совет Россий» видеоканал. 17.00—Министрын театральный дебютшо. «Тартюф» спектакльын премьерыж нерген. 18.00 — Руш йылме. 18.30—Телеэкспресс». 18.40—МАССР-лан 70 ий темме вашеш. «Марий кундем». Медведево район. 20.00—Сайын малыза, йоча-влак. 20.15—«Под знаком «Пи». 2 да 3 ужаш. 22.45—Горнолыжный спорт. Тӱнян кубокшо. Пöръеҥ-влак. 23.30—«Ночной сеанс». Киноконцерт. 0.15—«Человек с оркестром на квартиру». Худ. фильм.

10 канал. 18.30—Жап. 19.00—Художник-влак нерген каласкалена. А. Харитонов. 20.00—Сайын малыза, йоча-влак.

КОЛЫШТСА

6.30—Программа, игече. 6.32—Поро эл, Марий эл! Эфирыште—«Ужара» радиостанций. Вияш линий. Телефон 5-53-81. 7.30—Поро эр, Марий эл! Эфирыште—увер: шуматкече гыч шуматкече марте. 15.15 — «Мнений» программа. 15.45—«Марла мутланаш тунемына» радиошкол. 17.15—«Рвезылык». Саммрык-влаклан передача. 17.55—Увертарымаш.

ТЕАТР

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ руш драмтеатр

«Гарольд и Мод»—18.

МАРГОСФИЛАРМОНИЙ (В. И. Ленин лӱмеш культура дворец)

«ЧЕ ПЕ концертного масштаба»—16, 18.30.

КИНО

«РОССИЯ» кинотеатр (Кугу зал)

«Хон Гиль Дон» — 10, 12, 14, 16, 18.10, 20.10.

«РОССИЯ» кинотеатр (Изи зал)

«Ва-банк II, или Ответный удар» — 9, 17. «Жикина династия» (кугыеҥ-влаклан гына) — 11, 19, 20.40. «Снежная королева» — 13 (йоча сеанс). «Королевство алмазов» 14.20 (йоча сеанс).

«ЭРВИЙ» кинотеатр

«Дежа вю»—9, 11.20, 13.40, 16, 18.20, 20.45.

«ОКТЯБРЬ» кинотеатр

«Жикина династия» (кугыеҥ-влаклан гына) — 9, 16.25, 18.10, 21.40. Кужемдыме сеанс: «Рыковы», «Жикина династия» — 12.30. «Полет навигатора» — 10.40, 14.35, 19.50.

«РЕКОРД» кинотеатр

«Жизнь по лимиту» — 9, 19. Мультфильм киносборник — 10.40. «Как три мушкетера» (1 да 2 серий)—12.10, 16.30, 20.40. «Сказка о Мальчише-Кибальчише» — 14.30.

«МИР» кинотеатр

«Соседка»—10, 22. «Утраченные грезы» (кугыеҥ-влаклан гына)—12, 18. «Неразлучная пятерка»—14 (йоча сеанс). «Зеленый луч»—16.

Редактор В. А. МАТЮШЕВ.

Редакцийын адресше:

424000, Йошкар-Ола, СССР Вооруженный Вийын 70-шо идалыкше урем, 20

Талукышто 300 номер лектеш.

Тираж 17 412.

Газетын индексше 52710

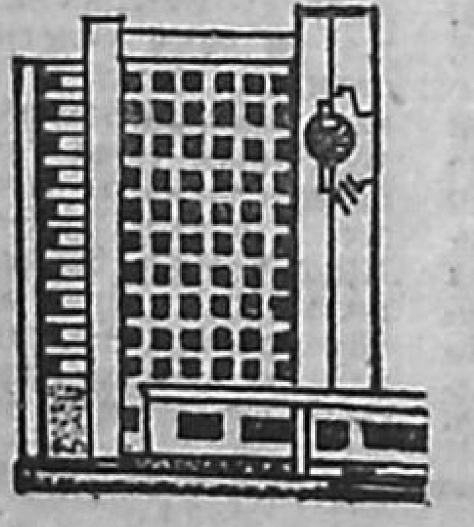

Телефон-влак:

Редактор — 5-08-40

Заместитель-влак — 5-25-36, 5-39-26

Приемный — 5-37-91

Ответственный секретарь — 5-35-73

Заместитель-влак — 5-39-36

ОТДЕЛ-ВЛАК:

Партийный илыш — 5-53-18

Идеологический — 5-54-34

Промышленность, строительство да транспорт — 5-54-89

Аграрный — 5-29-77

Совет паша да быт — 5-42-22

Культура, литература да искусство — 5-08-64

Информаций да письма — 5-39-19, 5-43-72

Кусарыше — 5-39-55.

Увертарымаш — 5-39-44

Газетын собкоржо-влак:

У Торъялыште — 9-15-19.

Моркышто — 9-16-86

Звениговышто — 9-22-83,

Оршанкыште — 2-17-38.

Марий АССР Госкомиздатын республиканский полиграфическо-редакционный объединенийже

424700, Йошкар-Ола, Комсомольский урем, 112.

Э—00122. Заказ 1033.